

ΝΤΙΜΗ

4812-341

21 April

ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ
ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1968

ΙΣΤ
ΑΡΧ
1968

Ν ΤΙΜΗ ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΥ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ
ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

(ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ)

ΠΑΥΛΟΥ Γ. ΞΙΦΑΡΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1968

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

Ὁ Πλάτων ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 427 π.Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἀρίστων ἀνήκεν εἰς τὸ βασιλικὸν γένος τοῦ Κόδρου, ἡ δὲ μήτηρ του Περικτιόνη κατήγετο ἀπὸ τὸν περίφημον νομοθέτην Σόλωνα. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Πλάτων ἀνήκεν εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἀριστοκρατικώτερα γένη τῶν Ἀθηῶν. Τὸ πραγματικὸν ὄνομα αὐτοῦ ἦτο Ἀριστοκλῆς, διότι αὐτὸ ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς πάππου του, ἀλλὰ κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἐπωνομάσθη διὰ τὸ πλατὺ στέγον καὶ τὸ πλατὺ μέτωπόν του Πλάτων, αὐτὸ δὲ τὸ ὄνομα ἐπεκράτησε τόσον πολὺ, ὥστε ἐλησμονήθη τὸ ἀρχικόν.

Ὁ Πλάτων ὡς ἀνήκειν εἰς εὐγενῆ καὶ εὐπορον οἰκογένειαν ἐμορφώθη μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ εἶναι γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὴν νεότητά του ἠσχολήθη πολὺ μὲ τὴν ποίησιν καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ συνθέσῃ τραγωδίας διὰ τοὺς Διονυσιακοὺς ἀγῶνας. Εἶναι ἐπίσης γνωστὸν ὅτι εἶχε ζωηρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πολιτικὴν, ἐφ' ὅσον μάλιστα στενοὶ συγγενεῖς του, ὅπως ὁ Κριτίας καὶ ὁ Χαρμίδης ἦσαν σημαντικοὶ παρόντες τῆς πολιτικῆς κινήσεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Κατὰ τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Πλάτων ἐγνώρισε τὸν Σωκράτη, ὁ ὁποῖος τότε ἦτο 60 ἐτῶν, καὶ ἀμέσως ἠσθάνθη ζωηρότατον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν διδασκαλίαν του. Ἐντὸς ὀλίγου ἐγοητεύθη τόσον πολὺ ἀπὸ τοὺς νέους ὀρίζοντας τῆς Σωκρατικῆς φιλοσοφίας, ὥστε ἐγκατέλειπε πᾶσαν ἄλλην ἀσχολίαν καὶ ἔγινε πιστότατος μαθητῆς καὶ φίλος τοῦ φιλοσόφου ἐπὶ 10 περίπου ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου διδασκάλου (399 π.Χ.) φαίνεται ὅτι ἐφοβήθη μήπως ὑποστῆ καὶ αὐτὸς δίωξιν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ὁ μισητότατος ἐκ τῶν τριάκοντα τυράννων Κριτίας ἦτο συγγενὴς του, καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ Μέγαρα, ὅπου ἐφιλοξενήθη ἀπὸ τὸν συμμαθητὴν

τον Εὐκλείδην. Δὲν ἔμεινεν ὅμως ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐκεῖ. Ἐπανῆλθε συντόμως εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ πιθανώτατα ἐστρατεύθη κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (395 π. Χ.). Πάντως παρέμεινεν εἰς Ἀθήνας μέχρι τοῦ 390 π.Χ. Κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ ἔγραψε τὴν «Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους», τὸν «Κρίτωνα» καὶ ἄλλους τινὰς διαλόγους, διὰ τὰ ὑπερασπίσει τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου διδασκάλου του καὶ τὰ δεῖξῃ πόσον ἄδικος ἦτο ἢ ἐναντίον του διατυπωθεῖσα κατηγορία καὶ ἢ ἐπακολουθήσασα ταύτην καταδίκη.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 390 π.Χ. μιμούμενος τὸν ἐκ μητρὸς πρόγονόν του Σόλωνα ἐπεχείρησεν ἓνα μεγάλο διὰ τὴν ἐποχὴν του ταξίδιον, διὰ τὰ πλουτίσει τὰς γνώσεις του καὶ τὰ μορφωθῆῃ περισσότερον. Θεωρεῖται πιθανώτατον ὅτι ἐπεσκέφθη τὴν Αἴγυπτον, περιήγημον τότε διὰ τὴν σοφίαν τῶν ἱερέων της, καὶ τὴν Κυρήνην, ὅπου ἔζη τότε ὁ μαθηματικὸς Θεόδωρος. Εἶναι βέβαιον ὅτι μετέβη εἰς τὰς πόλεις τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὅπου ἐγνωρίσθη καὶ συνεδέθη φιλικῶς μὲ τοὺς Πυθαγορείους φιλοσόφους, περιφήμους τότε διὰ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν των καὶ τὴν ἐπίδοσίν των εἰς τὰ μαθηματικά. Μετὰ ταῦτα συνέχισε τὸ ταξιδίον του εἰς Σικελίαν καὶ διέμεινεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ τυράννου τῶν Συρακουσῶν Διονυσίου τοῦ πρεσβυτέρου. Δὲν ἔμεινεν ὅμως εὐχαριστημένος ἐκεῖ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας τὸ ἔτος 388 π.Χ. Λέγεται μάλιστα ὅτι ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, μὲ τὸ ὅποιον ἐπανήρχετο, ἐπώλησεν αὐτὸν ὡς δοῦλον κατὰ διαταγὴν τοῦ Διονυσίου εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ὅμως ἠγόρασεν αὐτὸν ὁ γνωστός του ἐκ Κυρήνης Ἀνίκερις καὶ ἀμέσως τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὰ ἐπιστρέφῃ εἰς Ἀθήνας.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Πλάτων ἠγόρασε κτῆμα πλησίον τοῦ Γυμναστηρίου, τοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἀκαδημία (ἢ Ἀκαδήμεια) καὶ ἰδρυσεν ἐκεῖ φιλοσοφικὴν σχολὴν, ἣτις ὠνομάσθη ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς Ἀκαδημία. Ἐκεῖ ὁ Πλάτων ὥριμος πλέον ἀφωσιώθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν πολυπληθῶν μαθητῶν του καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν περιφημῶν διαλόγων του, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναπτύσσει τὸ ἀθάνατον φιλοσοφικὸν σύστημα αὐτοῦ.

Κατὰ τὰ ἔτη 366 καὶ 361 π.Χ. ἐπεχείρησεν ἀκόμη δύο ταξίδια εἰς τὴν Σικελίαν, ὅπου εἶχεν ἀποθάνει ὁ Διονύσιος καὶ εἶχε διαδεχθῆ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Διονύσιος ὁ νεώτερος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς σύμβουλον τὸν φίλον τοῦ Πλάτωνος Δίωνα. Ὁ Πλάτων εἶχεν τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔπειθε τὸν νέον Διονύσιον τὰ κυβερνήσῃ ὡς φιλόσοφος, ἀλλὰ δὲν τὸ

κατώρθωσε. Κατὰ τὸ δεύτερον μάλιστα ταξίδιον ἐκινδύνευσε νὰ θανατωθῆ καὶ ἐσώθη διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῶν Πυθαγορείων φίλων του τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Ἐκτοτε παρέμεινε πλέον ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 80 ἐτῶν, τῷ 447 π.Χ. ἐτάφη δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του πλησίον τῆς σχολῆς του.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Πλάτωνος σώζονται μέχρι σήμερον 36 ἔργα, ἔχοντα ὅλα, πλην τῆς «Ἀπολογίας» μορφήν διαλόγου.

Εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς διαλόγους, ἐκτὸς τῶν «Νόμων», τὴν συζήτησιν διευθύνει ὁ Σωκράτης. Αἱ ὀνομασίαι τῶν πλείστον διαλόγων προέρχονται ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ σπουδαιότερου συνομιλητοῦ τοῦ Σωκράτους ἢ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀφηγητοῦ τῆς συνομιλίας.

Εἰς τοὺς Πλατωνικοὺς διαλόγους ἐκτίθεται βεβαίως ἡ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους, ἀλλὰ ἀναπτύσσονται καὶ πέραν αὐτῆς αἱ θανάσιαι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι τοῦ ἰδίου τοῦ Πλάτωνος, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐξασφαλίσαι εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ μεγίστου φιλοσόφου ὅλων τῶν λαῶν καὶ ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον μέγιστος φιλόσοφος ὁ Πλάτων. Εἶναι καὶ ἀνυπέρβλητος λογοτέχνης. Πλεῖστα μέρη τῶν ἔργων του εἶναι αἱ πλεον ἀξιοθαύμαστοι σελίδες ὅλης τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Πλάτωνος συνοδεύεται συχνότατα ἀπὸ τὸ ἐπίθετον «θεῖος».

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὸν δῆμον Ἀλωπεκῆς, τῷ 469 (ἢ 470) καὶ ἀνῆκεν εἰς οἰκογένειαν πτωχὴν καὶ ἄσημον. Ὁ πατὴρ του Σωφρονίσκος ἦτο λιθοξόος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Φαιναρέτη ἦτο μαῖα. Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἔλαβε τὴν συνήθη μόρφωσιν τῶν παίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ τῆς μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς. Ἡ μουσικὴ περιελάμβανεν ἐκτὸς τῆς καθ' αὐτὸ μουσικῆς, τὴν ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀπομνημόνευσιν ποιημάτων καὶ ἀριθμητικὴν. Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι μετὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἠκολούθησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του καὶ ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι ἀρκετοὺς αἰῶνας κατόπιν ἐσώζετο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μαρομάρινον σύμπλεγμα Χαρίτων ἔργον τοῦ Σωκράτους. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀπολότως βέ-

βαιον. Ἀντιθέτως εἶναι βέβαιον ὅτι ἐκ νεότητός του ἤρχισε νὰ ἀσχολῆται μὲ σοβαρότατα φιλοσοφικὰ προβλήματα καὶ νὰ διαθέτῃ ὅλον τὸν χρόνον του καὶ τὰς πνευματικὰς ἰκανότητάς του εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ἡ ἐποχὴ τῆς νεότητος τοῦ Σωκράτους (450 π. Χ. καὶ ἐξῆς) ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς μεγάλης ἀκμῆς καὶ λαμπρότητος τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθῆναι τότε ἦσαν ἡ πρώτη πόλις (ἡ πρωτεύουσα) τῆς Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καὶ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν της ἄφθονα οἰκονομικὰ μέσα καὶ τὴν μεγαλύτεραν ναυτικὴν δύναμιν (ἐμπορικὴν καὶ πολεμικὴν) τῆς ἐποχῆς. Ὁ Περικλῆς εἶχεν ἀρχίσει νὰ τὴν στολίσῃ μὲ θαυμάσια κτίσματα καὶ κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ Διονύσου ἐπαίζοντο τὰ ἀθάνατα ἀριστουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, αἱ τραγωδαὶ τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Ἡ οἰκονομικὴ εὐρωστία καὶ ἡ πρωτοφανῆς πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξις κατέστησαν αὐτὴν κέντρον τοῦ ὅλου Ἑλληνισμοῦ καὶ οἱ περισσότεροι σοφοὶ τῆς ἐποχῆς ἐξ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων μετέβαινον εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐκδώσουν τὰ συγγράμματά των καὶ νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς φιλομαθεῖς νέους τὴν σοφίαν των. Ἦσαν αἱ Ἀθῆναι ἡ φωτοβόλος πνευματικὴ ἐστία ὅλου τοῦ κόσμου. Φυσικοὶ φιλόσοφοι ὅπως ὁ Ἀναξαγόρας, ὁ Ἀρχέλαος, ὁ Παρμενίδης, ὁ Δημόκριτος καὶ ἄλλοι διήρχοντο ἐξ Ἀθηναίων καὶ παρέμενον ἄλλος περισσότερον, ἄλλος ὀλιγώτερον, καὶ ἀνέπτυσσον τὰς θεωρίας των διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, διὰ τὰ φυσικὰ φαινόμενα, διὰ τὰ οὐράνια σώματα καὶ ἄλλα. Ταυτοχρόνως καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς ρητορικῆς, οἱ περίφημοι σοφισταί, ὅπως ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας, ὁ Πρόδικος, ὁ Ἰππίας καὶ ἄλλοι ἐρχόμενοι εἰς Ἀθήνας ἐδίδασκον εἰς τοὺς φιλοδόξους νέους τῶν Ἀθηναίων τὴν τέχνην τοῦ λόγου, διὰ τῆς ὁποίας θὰ κατώρθωνον οὗτοι νὰ ἐπιβάλλουν πάντοτε τὴν γνώμην των εἰς τὸ λαὸν καὶ ἐπομένως θὰ ἀπέκτων μεγίστην πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ δύναμιν.

Ὁ Σωκράτης παρηκολούθησε τὴν πολὺπλευρον αὐτὴν πνευματικὴν κίνησιν, ὅσον τοῦ ἐπέτρεπον τὰ πενιχρὰ οἰκονομικὰ του μέσα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ὀριμότητός του εἶχεν ἀποκτήσει τὴν φήμην τοῦ σοφοῦ, μάλιστα δὲ τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τὸν εἶχεν ὀνομάσει (ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον). Πολλοὶ συνηλικιώται καὶ νεώτεροί του παρηκολούθουν καθημερινῶς τὰς συζητήσεις καὶ τὰς διδασκαλίας του, τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐσχηματίσθη περὶ αὐτὸν εὐρὸς κύκλος μαθητῶν, οἱ ὅποιοι ἐθαύμαζον τὴν σοφίαν του καὶ τὴν ἀρετὴν του. Ἐνῶ οἱ ἄλλοι σοφοὶ ἐλάμβανον χρήματα διὰ τὴν διδασκαλίαν των, ὁ Σωκράτης οὐ-

δέποτε εισέπραξε χρήματα ἀπὸ μαθητὰς του, εἴτε ἐντόπιοι ἦσαν εἴτε ξένοι, εἴτε πτωχοὶ εἴτε πλούσιοι. Ἦτο πολὺ ὀλιγαρκῆς καὶ λιτοδίαυτος, ἢ δὲ οἰκογενεὶά του συνετηρεῖτο ἀπὸ τὰ ἀσήμαντα εἰσοδήματα τῆς μικρῆς περιουσίας του. Ἀναμφιβόλως δὲ ἐνισχύετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφικοῦ φίλου τὸν Κρίτωνος.

Ὡς πολίτης ὁ Σωκράτης δὲν ἐπεδίωξε ποτὲ νὰ ἀποκτήσῃ πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ νὰ καταλάβῃ ἀξιώματα. Συνεζήτει πάντοτε μὲ τοὺς φίλους καὶ μαθητὰς του περὶ ὄλων τῶν πολιτικῶν ζητημάτων καὶ διέτύπωνεν ὀρθοτάτας γνώμας, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἐπεζήτηει νὰ τὰς ἐπιβάλλῃ εἰς τὰς συγκεντρώσεις τοῦ λαοῦ. Ἐδίδασκε πάντοτε τὴν ἀπόλυτον πειθαρχίαν καὶ ὑπακοὴν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τοὺς νόμους καὶ ἔδιδεν ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα μὲ τὰς πράξεις του. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔλαβε μέρος εἰς τρεῖς ἐκστρατείας, εἰς τὴν Ποτιδαίαν (431), εἰς τὸ Δῆλιον (424) καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν (422)· ἐθανμάσθη δὲ καὶ εἰς τὰς τρεῖς διὰ τὴν σωματικὴν του ἀντοχήν, τὴν ψυχραιμίαν καὶ τὴν ἀνδρείαν. Κατὰ τὸ ἔτος 406 π.Χ. ὅτε ἐδικάζοντο οἱ στρατηγοὶ τῆς ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχίας καὶ εἶχε γίνεαι πρότασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Δήμου νὰ διεξαχθῇ ἢ δίκη κατὰ τρόπον παράνομον, μόνος ὁ Σωκράτης ὑπεστήριξε μετὰ θάρρους τὸ δίκαιον, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἀπειλὰς τῶν δημαγωγῶν καὶ τὸν θόρυβον τοῦ πλήθους. Ἐπίσης καὶ κατὰ τῷ 404 διαταχθεὶς ὑπὸ τῶν τριάκοντα τυράννων νὰ συλλάβῃ ἀθῶον πολίτην, ἠρνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παράνομον διαταγὴν μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του. Ἠγάπα δὲ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηῶν τόσον πολὺ, ὥστε ποτὲ δὲν ἀπεμακρύνθη ἐξ αὐτῆς πρὸς ἐπίσκεψιν ἄλλης πόλεως, ὅπως ἔπραττον πολλοὶ σύγχρονοὶ του.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς θρησκείας ἐξετέλει πάντοτε κατὰ τὸν καθιερωμένον τρόπον τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ ποτὲ δὲν ἠκούσθη διδάσκων ἐναντίον τῶν θεῶν ἢ τῶν μαντείων ἢ τῶν ἱερῶν.

Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ἔτος 399 π.Χ. ὁ Σωκράτης κατηγορήθη ὡς «ἄθεος καὶ διαφθείρων τοὺς νέους» καὶ κατεδικάσθη ἀπὸ τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας εἰς θάνατον.

Θὰ ἴδωμεν ἀμέσως τὰ αἷτια τῆς κατηγορίας καὶ τῆς καταδίκης.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ Η ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ

Οί φυσικοί φιλόσοφοι προσπαθοῦντες νὰ ἐρμηνεύσουν λογικῶς τὰ φυσικά φαινόμενα διετύπωνον θεωρίας ἀντιθέτους πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας τῶν Ἀθηναίων καὶ δι' αὐτὸ ἐθεωροῦντο ἄθεοι. Ἐκτὸς τούτου αἱ θεωρίαι των δὲν ἦσαν σύμφωνοι μεταξύ των καὶ λόγῳ τῆς ἐντόνου προσπάθειας, τὴν ὁποίαν κατέβαλλον ὁ καθένας διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ἰδικῶν του, ἐπροκάλλον σύγχυσιν καὶ ἀμφιβολίαν ἀκόμη καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐτίμων τὴν σοφίαν των καὶ ἤθελον νὰ τοὺς πιστεύσουν.

Οἱ σοφισταὶ παραμερίζοντες τὰ θέματα αὐτά, τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν ἀπρόσιτα εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ἐδίδασκον μόνον τοὺς τρόπους, διὰ τῶν ὁποίων οἱ νέοι θὰ κατώρθωνον, κατὰ τὴν γνώμην των, νὰ ἐπιτύχουν εἰς τὴν ζωὴν, δηλαδὴ νὰ ἀποκτήσουν δύναμιν, δόξαν καὶ πλοῦτη. Ὁ καλύτερος δὲ τρόπος, κατὰ τὴν διδασκαλίαν των, ἦτο ἡ ἐκμάθησις τῆς ρητορικῆς, δηλαδὴ νὰ μάθουν οἱ μαθηταὶ των νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν λόγον μὲ τοιαύτην τέχνην, ὥστε νὰ ἐπιβάλλουν πάντοτε τὴν γνώμην αὐτῶν καὶ νὰ πείθουν, ὅτι ἔχουν δίκαιον, καὶ ὅταν ἀκόμη ἔχουν ἄδικον. Δὲν παρεδέχοντο ὅτι ὑπάρχει ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια καὶ ἀντικειμενικὴ ἔννοια τοῦ δικαίου. Ἡ ἀλήθεια ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴν κρίσιν ἐκάστου ἀνθρώπου καὶ δίκαιον ἦτο (αὐτὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον). Ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ δὲν τοὺς ἐνδιέφερον καθόλου καὶ δὲν ἠσχολοῦντο μὲ τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξαρτώμενα θέματα. Ἡ διδασκαλία αὕτη τῶν σοφιστῶν πράγματι «διέφθειρε» τοὺς νέους καὶ δι' αὐτὸ ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν πολλῶν Ἀθηναίων καὶ οἱ περισσότεροι σοφισταὶ συντόμως ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Ὁ Σωκράτης ἦτο ἀντίθετος καὶ πρὸς τὰς δύο ομάδας. Κατεδίκαζε τὴν ἔρευναν τῶν φυσικῶν φαινομένων, διότι ἐφρόνει, ὅτι τὸ πρῶτιστον καθῆκον τοῦ ἀνθρώπου ἦτο ἡ φροντίς διὰ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία γίνεται ἀντιληπτὴ καὶ καλλιεργεῖται ὄχι διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ τῆς γνώσεως τοῦ ἑαυτοῦ μας (γνώθι σαυτόν). Ἐπίσης κατεδίκαζε καὶ κατεπολέμει μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του τὸν ἠθικὸν μηδενισμόν τῶν σοφιστῶν. Παρεδέχετο καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ κόσμος κυβερνᾶται ἀπὸ ἀνωτάτην δύναμιν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν, ἡ ὁποία ἔχει

ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν αὐτῆς τὴν δικαιοσύνην, δηλαδή τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν ὄλων τῶν ἀρετῶν.

Ἐδέχετο ὅτι ὑπάρχει ἀλήθεια ἀντικειμενική, τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος ἤμπορεῖ νὰ ἀνακαλύψῃ μόνον μὲ τὸν ἐπίμονον ἔλεγχον τῶν γνώσεών του καὶ τῶν γνώσεων τῶν ἄλλων διὰ τῆς λογικῆς. Διὰ τοῦτο ἐδίδασκεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐνδιαφερώμεθα διὰ τὰς ἐπιπολαίας γνώμας τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰς γνώμας τῶν σοφρόνων καὶ τῶν εἰδικῶν. Ἐδίδασκεν ὅχι μόνον διὰ τῶν λόγων ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ παραδείγματός του, ὅτι τὰ ὑλικά ἀγαθὰ δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ἀξίαν πρὸς τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν. Τὰ ἀληθινὰ κοσμήματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγεν, εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἀνδρεία, ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀλήθεια. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐσέβειαν πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τὴν φιλοπατρίαν εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐδιδάσκοντο ὑπ' αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν λόγων καὶ διὰ τῶν ἔργων του.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν του αὐτὴν ὁ Σωκράτης εἶχεν ἀποκτήσει φίλους πολλοὺς, φανατικούς καὶ ἀφωσιωμένους, ἰδιαίτερος μάλιστα μεταξὺ τῶν νέων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας. Ἦτο ὅμως μοιραῖον διὰ τὸν ἴδιον λόγον νὰ ἀποκτήσῃ καὶ πολλοὺς ἐχθροὺς.

Ὁ Σωκράτης ἐλέγχων τὰς γνώμας τῶν συνομιλητῶν του διὰ νὰ καταδείξῃ τὰς πλάνας αὐτῶν καὶ νὰ ὀδηγήσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, πολλάκις ἔφερεν αὐτοὺς εἰς δύσκολον θέσιν. Ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἐλεγχθέντες ὑπ' αὐτοῦ ἐμνησικάκουν ἐναντίον του καὶ ἐτήρουν ἐχθρικὴν στάσιν ἀπέναντί του. Ἄλλοι ἐθεώρουν τὴν περιφρόνησίν του πρὸς τὰς ἐπιπολαίας γνώμας τῶν πολλῶν ὡς ὑπαιτιγμὸν ἐναντίον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Ἄλλοι ἐθεώρουν τὴν διδασκαλίαν του περὶ τοῦ «δαίμονίου», τὸ ὁποῖον ἀπέτρεπεν αὐτὸν ἀπὸ ὀρισμένας πράξεις, ὡς διδασκαλίαν νέας θρησκείας, ἀντιθέτου πρὸς τὴν θρησκείαν τῆς πόλεως. Ἄλλοι ἐθεώρουν αὐτὸν ὑπεύθυνον διὰ τὰς πράξεις μερικῶν κακῶν ὀλιγαρχικῶν, ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Κριτίας, ἐπειδὴ οὗτοι κατὰ τὴν νεότητά του εἶχον διατελέσει μαθηταὶ του. Ἄλλοι τέλος, χωρὶς νὰ γνωρίζουν καθόλου τὴν διδασκαλίαν του, τὸν συνέχεον μὲ τοὺς σοφιστὰς καὶ τοὺς μετεωρολόγους, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν αἰτίους τῆς διαφθορᾶς τῆς νεολαίας καὶ τῆς παρακμῆς τῆς πόλεως.

Δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅταν τὸ ἔτος 399 π.Χ. τρεῖς Ἀθηναῖοι, ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων, κατηγοροῦσαν τὸν Σωκράτην

ὅτι (δὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς τῆς πόλεως ἀλλὰ διδάσκει νέαν θρησκείαν καὶ διαφθείρει τοὺς νέους) (δηλαδή τοὺς κάμνει ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν πόλιν), τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας ἀποτελούμενον ἀπὸ 500 κληρωτοῦς δικαστὰς τὸν κατεδίκασε μὲ πλειοψηφίαν 60 ψήφων εἰς θάνατον.

Εἰς τὴν καταδίκην ὅμως αὐτὴν εἶναι βέβαιοι ὅτι πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ὑπερήφανος στάσις τοῦ Σωκράτους ἐν τῷ δικαστηρίῳ καὶ ἡ ἀπόλυτος περιφρόνησις του πρὸς ὅλα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα θὰ διέθετον συμπαιθῶς ὑπὲρ αὐτοῦ σημαντικὸν μέρος τῶν δικαστῶν.

Τὴν στάσιν τοῦ Σωκράτους κατὰ τὴν δίκην καὶ τὴν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διδασκαλίαν του κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του μανθάνομεν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος («Ἀπολογία»), («Κρίτων»), καὶ («Φαῖδων»).

Ὁ Σωκράτης δὲν ἠσχολήθη καθόλου μὲ τὴν συγγραφὴν. Τὴν διδασκαλίαν του καὶ τὴν ζωὴν του γνωρίζομεν ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μαθητῶν του Πλάτωνος καὶ Ξενοφῶντος.

Η «ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ»

Πότε ἀκριβῶς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἡ «Ἀπολογία Σωκράτους», δὲν γνωρίζομεν. Πιθανώτατα ἐγράφη εἰς τὰς Ἀθήνας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 395 — 390 π.Χ. Ὁ Πλάτων ἐπανελθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὰ Μέγαρα ἀνέλαβε διὰ σειρᾶς ἔργων νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν μνήμην τοῦ διδασκάλου του καὶ νὰ δείξῃ ποία ἦτο ἡ πραγματικὴ διδασκαλία του. Ἐν τῇ «Ἀπολογίᾳ» μᾶς παρουσιάζει τὸν ἴδιον τὸν Σωκράτη ὁμιλοῦντα πρὸς τοὺς δικαστὰς του καὶ ἀνατρέποντα τὴν κατ' αὐτοῦ διατυπωθεῖσαν κατηγορίαν. Ἡ «ἀπολογία» αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως πιστὴ ἀπόδοσις τῶν ὑπὸ τοῦ Σωκράτους λεχθέντων, διότι οὔτε πρακτικὰ ἐκράτοῦντο τότε, ὅπως σήμερον, οὔτε ὁ Σωκράτης εἶχεν ἐτοιμάσει ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπολογίαν του. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὅτι ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος ἦτο παρὼν κατὰ τὴν δίκην, ἔγραψεν αὐτὴν ὅπως τὴν ἐνεθυμειῖτο καὶ ἐφρόντισεν ἰδίως νὰ τονίσῃ τὰ σπουδαιότερα μέρη αὐτῆς, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐφ' ὅσον τὸ βιβλίον του θὰ ἀνεγνωσκετο ἀπὸ ἀνθρώπους γνωρίσαντας καὶ ἐνθυμουμένους, ὅπως αὐτός, τὰ γεγονότα.

Ἡ «Ἀπολογία» ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ τρία τμήματα. Τὸ πρῶτον

τμήμα (κεφ. 1—24) περιλαμβάνει 1) τὸ γενικὸν προοίμιον, 2) τὴν ἀναίρεσιν τῶν παλαιῶν κατηγοριῶν, 3) τὴν ἀναίρεσιν τῆς κατηγορίας τοῦ Μελίτου καὶ 4) τὴν δικαιολογίαν τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του καὶ διὰ τὴν στάσιν του ἐν τῷ δικαστηρίῳ.

Ὅταν ἐτελείωσεν αὐτὸ τὸ τμήμα τῆς ἀπολογίας του, τὸ δικαστήριον ἐξέδωκε τὴν πρώτην ἀπόφασιν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ ψήφων 280 κατὰ 220 ὁ Σωκράτης ἐθεωρήθη ἐνοχος τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ κατηγορίας καὶ ἐκλήθη νὰ ὁμιλήσῃ καὶ πάλιν διὰ τὴν ποινὴν. Ὁ κατηγορὸς εἶχεν ὀρίσει ὡς ποινὴν τὸν θάνατον. Ὁ Σωκράτης εἶχε δικαίωμα νὰ ἀντιπροτείνῃ ἄλλην ποινὴν. Τότε ὁ Σωκράτης εἶπε πρὸς τοὺς δικαστὰς τὰ περιλαμβανόμενα εἰς τὸ 2ον τμήμα τῆς ἀπολογίας του (κεφ. 25—28) καὶ ἐκεῖνοι ὀργισθέντες κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον μὲ πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν τῆς προηγουμένης. Μετὰ τὴν τελικὴν καταδίκην ὁ Σωκράτης ἐπωφελούμενος μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον θὰ παρέμενεν ἀκόμη εἰς τὸ δικαστήριον, ἀπηύθυνε τοὺς τελευταίους λόγους αὐτοῦ πρὸς τοὺς δικαστὰς, οἱ ὁποῖοι τὸν κατέδίκασαν καὶ πρὸς τοὺς δικαστὰς πὸν ἔδωσαν εἰς αὐτὸν ἀθωωτικὴν ψήφον.

Ἡ καταδίκη του ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνεχώρησε τὴν ἡμέραν τῆς καταδίκης διὰ τὴν Δῆλον, ὅπου ἐτελοῦντο ἑορταὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ ἀπηγορεύετο ἡ ἐκτέλεσις θανατικῆς ποινῆς, παρέμεινεν εἰς τὸ δεσμοτήριον 30 ἡμέρας, συνδιαλεγόμενος πάντοτε μὲ τοὺς μαθητὰς του. Δύο ἀπὸ τὰς συνομιλίας του αὐτὰς μᾶς διέσωσεν ὁ Πλάτων εἰς τοὺς περιφημοὺς διαλόγους «Κρίτων» καὶ «Φαίδων».

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Α'

Χαρακτηρισμός τῆς ὁμιλίας τῶν κατηγορῶν. Προσδιορισμός τοῦ τρόπου τῆς ἀπολογίας.

Κεφ. I. Τί ἐπάθατε σεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ τὴν ὁμιλίαν τῶν κατηγορῶν μου δὲν γνωρίζω· ἐγὼ πάντως ὀλίγον ἔλειψε νὰ λησμονήσω ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν μου ἐξ αἰτίας τῶν μετ' ὅσον πειστικότητα ὁμίλου. Καὶ ὅμως δὲν εἶπαν σχεδὸν τίποτε τὸ ἀληθές. Ἀπὸ τὰ πολλὰ δὲ ψεύδη, τὰ ὅποια εἶπαν, ἐθαύμασα πρὸ πάντων ἓνα, δηλαδὴ τὴν σύστασιν πού σᾶς ἔκαμαν, ὅτι πρέπει νὰ προσέχετε μήπως ἐξαπατηθῆτε ὑπ' ἐμοῦ, διότι τάχα εἶμαι δεινὸς ρήτωρ. Τὸ νὰ μὴν ἐντραποῦν δηλαδὴ, διότι ἀμέσως θὰ διαψευσθοῦν ἀπὸ μένα ἐμπράκτως, ὅταν θὰ γίνῃ φανερόν ὅτι δὲν εἶμαι καθόλου δεινὸς εἰς τὴν ρητορικὴν, τοῦτο μοῦ ἐφάνη ὅτι εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀναισχυντίας τῶν, ἐκτὸς ἂν ὀνομάζουσι δεινὸν ρήτορα τὸν λέγοντα τὴν ἀλήθειαν. Ἄν βέβαια ἐνοοῦν τοῦτο, ἐγὼ θὰ παρεδεχόμην ὅτι εἶμαι ρήτωρ, ὅχι ὅμως κατὰ τὸν ἰδικόν τους τρόπον. Διότι αὐτοί, καθὼς λέγω, δὲν εἶπαν τίποτε τὸ ἀληθές, ἐκτὸς ἀπὸ καμμίαν ἀσήμαντον λεπτομέρειαν, ἀπὸ ἐμένα ὅμως θὰ ἀκούσετε ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλά, μὰ τὸν Δία, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν θὰ ἀκούσετε λόγους ἐξωραϊσμένους μετ' ὀραίας φράσεις καὶ λέξεις, οὔτε στολισμένους μετ' σχήματα. Θὰ ἀκούσετε μίαν ὁμιλίαν χωρὶς σχέδιον, μετὰ τὰς λέξεις πού τυχαίως μοῦ ἔρχονται. Διότι πιστεύω, ὅτι αὐτὰ πού λέγω εἶναι δίκαια καὶ κανεὶς ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ περιμένη ἄλλον τρόπον ἀπολογίας. Ἄλλως τε δὲν θὰ ἤρμοζε καθόλου, ὦ ἄνδρες, εἰς τὴν σημερινὴν ἡλικίαν μου νὰ παρουσιάζωμαι ἐνώπιόν σας καὶ νὰ συνθέτω τεχνικούς λόγους, ὡσὰν νεανίσκος. Καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ζητῶ ἀπὸ σᾶς, καὶ πολὺ σᾶς παρακαλῶ, ἐάν με ἀκούσετε νὰ ἀπολογούμαι μετὰ τὰ ἴδια λόγια, πού ἐσυνήθιζον νὰ ὁμιλῶ καὶ εἰς τὴν ἀγοράν,

πλησίον εἰς τὰς τραπέζας τῶν ἀργυραμοιβῶν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου πολλοὶ ἀπὸ σᾶς μὲ ἔχουν ἀκούσει, μήτε νὰ παραξενεύεσθε μήτε νὰ θορυβήτε δι' αὐτό. Διότι τὸ ζήτημα ἔχει ὡς ἐξῆς: Ἐγὼ ἐμφανίζομαι ἐνώπιον δικαστηρίου τώρα διὰ πρώτην φοράν εἰς ἡλικίαν ἐβδομήκοντα ἐτῶν καὶ ἐπομένως εἶμαι ἐντελῶς ξένος τοῦ τρόπου τῆς ὀμιλίας ἐδῶ. Ὅπως λοιπὸν, ἂν ἐτύχαινε νὰ εἶμαι πραγματικῶς ξένος, θὰ μὲ ἐσυγχωρεῖτε βεβαίως, ἐὰν ἐχρησιμοποιοῦν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν τρόπον τῆς ὀμιλίας, μὲ τὰ ὅποια ἀνετράφη, ἔτσι καὶ τώρα σᾶς παρακαλῶ διὰ τοῦτο, τὸ ὅποῖον θεωρῶ δίκαιον, δηλαδὴ νὰ παραβλέψετε τὸν τρόπον τῆς ὀμιλίας μου, ὁ ὅποιος ἴσως νὰ εἶναι χειρότερος, ἴσως καὶ καλύτερος ἀπὸ τὸν συνήθη, νὰ ἐξετάζετε δὲ καὶ νὰ ἐπιστήσετε τὴν προσοχὴν σας εἰς τοῦτο, ἐὰν λέγω δίκαια ἢ ὄχι. Διότι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ δικαστοῦ, τοῦ δὲ ρήτορος νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν.

Β' Ἀνασκευή τῶν παλαιότερων κατηγοριῶν.

II. Πρῶτον, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἶναι δίκαιον νὰ ἀπολογηθῶ διὰ τὰς πρώτας ἐναντίον μου ψευδεῖς κατηγορίας καὶ τοὺς πρώτους κατηγοροὺς, κατόπιν δὲ διὰ τὰς μεταγενεστέρας καὶ τοὺς μεταγενεστέρους. Διότι ἐμένα μὲ ἔχουν κατηγορήσει καὶ ἀπὸ παλαιά, ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέχρι τώρα, πολλοὶ καὶ χωρὶς νὰ λέγουν τίποτε τὸ ἀληθές, τοὺς ὁποίους ἐγὼ φοβοῦμαι περισσότερο ἀπὸ τὸν Ἄνυτον καὶ τοὺς συντρόφους του, ἂν καὶ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἐπίφοβοι. Ἐκεῖνοι ὅμως εἶναι περισσότερο ἐπίφοβοι, ὦ ἄνδρες, διότι αὐτοὶ παραλαμβάνοντες πολλοὺς ἀπὸ σᾶς ἀπὸ τὴν παιδικὴν σας ἡλικίαν μὲ κατηγοροῦν καὶ προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσουν, ὅτι ὑπάρχει κάποιος Σωκράτης, σοφὸς ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος μελετᾷ τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ ἔχει ἐξετάσει ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ κάμνει τὸ ἄδικον δίκαιον. Αὐτοί, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσοι διέσπειραν αὐτὴν τὴν φήμην, εἶναι οἱ ἐπίφοβοι κατηγοροὶ μου, διότι οἱ ἀκούοντες ἔχουν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ ἀσχολούμενοι μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα οὔτε θεοὺς πιστεύουν. Ἐκτὸς τούτου οἱ κατηγοροὶ αὐτοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ μὲ ἔχουν κατηγορήσει ἐπὶ πολλὴν ἤδη χρόνον καὶ μάλιστα ὀμιλοῦντες πρὸς ὑμᾶς κατὰ τὴν ἡλικίαν πού ἦτο πολὺ εὐκόλον νὰ πιστεύσητε, διότι εἴσθε παιδιὰ, μερικοὶ δὲ καὶ μειράκια, καὶ κατηγοροῦντες πραγματικῶς ἐρήμην, χωρὶς νὰ ἀπολογῆται κανεὶς. Ἀλλὰ τὸ πλέον

παράδοξον ἀπὸ ὅλα εἶναι ὅτι δὲν δύναμαι νὰ γνωρίζω καὶ νὰ εἶπω οὔτε τὰ ὀνόματά των, ἐκτὸς ἂν κανεὶς ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι κατὰ τύχην κωμωδιογράφος. Ὅσοι ὅμως μὲ κατηγοροῦν ἀπὸ φθόνον καὶ συκοφαντικὴν διάθεσιν προσπαθοῦντες νὰ σᾶς πείσουν καὶ ὅσοι πεισθέντες οἱ ἴδιοι προσπάθουν νὰ πείσουν ἄλλους, αὐτοὶ μὲ φέρουν εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ φέρω κανέναν ἐδῶ, οὔτε νὰ τὸν ἐλέγξω, ἀλλὰ εὐρίσκομαι εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀπολογοῦμαι καὶ νὰ ἐλέγχω χωρὶς νὰ ἀποκρίνεται κανεὶς, ἀκριβῶς ὡσάν νὰ μάχωμαι ἐναντίον ἀοράτου ἐχθροῦ. Δεχθῆτε λοιπὸν καὶ σεῖς αὐτὸ ποῦ λέγω, ὅτι ὑπάρχουν δύο ὁμάδες κατηγορῶν μου, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκεῖνοι ποῦ μὲ κατηγοροῦσαν πρὸ ὀλίγου, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ πρὸ πολλοῦ, περὶ τῶν ὁποίων τώρα ὀμιλῶ, καὶ συμφωνήσατε ὅτι πρέπει νὰ ἀπολογηθῶ πρῶτον πρὸς αὐτοὺς, διότι αὐτοὺς ἤκούσατε κατηγοροῦντας πρωτύτερα καὶ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἐπομένους. Ἐχει καλῶς. Πρέπει λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ ἀπολογηθῶ καὶ νὰ ἐπιχειρήσω νὰ ἐκριζώσω ἀπὸ τὸν νοῦν σας ἐντὸς ὀλίγης ὥρας, τὴν δυσφημητικὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἀπεκθήσατε κατὰ τὴν διάρκειαν μακροῦ χρόνου. Θὰ ἐπεθύμουν βέβαια νὰ πραγματοποιηθῆ τοῦτο, ἂν εἶναι τὸ καλῦτερον διὰ σᾶς καὶ δι' ἐμέ, καὶ νὰ ἐπιτύχω κάποιον καλὸν ἀποτέλεσμα μὲ τὴν ἀπολογίαν μου. Νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι δύσκολον καὶ ἀντιλαμβάνομαι ἀρκετὰ καλὰ τὴν δυσκολίαν του. Πάντως ἐγὼ πρέπει νὰ συμμορφωθῶ μὲ τὸν νόμον καὶ νὰ ἀπολογηθῶ, καὶ τὰ πράγματα ἄς ἔλθουν ὅπως θέλει ὁ θεός.

III. Ἄς ἐξετάσωμεν ἐξ ἀρχῆς, ποία εἶναι ἡ κατηγορία, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐδημιουργήθη ἡ κακὴ φήμη μου, τὴν ὁποίαν παραδεχόμενος καὶ ὁ Μέλητος κατέθεσεν ἐναντίον μου τὴν γραπτὴν ταύτην καταγγελίαν. Ἔστω. Τί λέγοντες λοιπὸν μὲ ἐδυσφήμουν, οἱ δυσφημηταί μου; Πρέπει νὰ διατυπώσω τὴν κατηγορίαν των, ὡσάν νὰ ἀναγιγνώσκω ἔνορκον κατάθεσιν αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ἀρχοντος. «Διαπράττει ἀδίκημα ὁ Σωκράτης καὶ ἐπιδίδεται εἰς παρανόμους ἀσχολίας ἐρευνῶν τὰ συμβαίνοντα ὑπὸ τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μετατρέπων τὸ ἄδικον εἰς δίκαιον καὶ διότι διδάσκει αὐτὰ καὶ εἰς ἄλλους». Τοιαύτη περίπου εἶναι ἡ κατηγορία, διότι αὐτὰ ἐβλέπατε καὶ σεῖς εἰς τὴν κωμωδίαν τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἐβλέπατε δηλαδὴ ἐκεῖ κάποιον Σωκράτην νὰ αἰωρῆται ἰσχυρίζομενος ὅτι ἀεροβατεῖ καὶ νὰ φλυαρῆ πολλὰς ἄλλας φλυαρίας περὶ ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἐγὼ δὲν γνωρίζω τίποτε οὔτε ση-

μαντικὸν οὔτε ἀσήμαντον. Καὶ δὲν τὸ λέγω τοῦτο ὡς περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην αὐτήν, ἂν τυχὸν ὑπάρχη κανεὶς σοφὸς ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ ζητήματα, διότι τάχα φοβοῦμαι μήπως ἀντιμετωπίσω καὶ ἄλλας κατηγορίας ὑπὸ τοῦ Μελήτου. Ἄλλὰ πραγματικῶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγὼ δὲν ἔχω οὐδεμίαν σχέσιν μὲ αὐτά. Ἐπικαλοῦμαι δὲ ὡς μάρτυρας τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους, καὶ ἔχω τὴν δικαίαν ἀξίωσιν, νὰ ὁμιλήσετε καὶ νὰ διαφωτίσετε τοὺς ἄλλους, ὅσοι μὲ ἔχετε ἀκούσει κάποτε νὰ συζητῶ. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ σᾶς μὲ ἔχετε ἀκούσει. Λέγετε λοιπὸν μεταξὺ σας, ἂν ὅποτεδῆποτε κανεὶς ἀπὸ σᾶς μὲ ἤκουσε, νὰ συζητῶ ἢ ὀλίγον ἢ πολὺ δι' αὐτὰ τὰ θέματα, καὶ ἐξ αὐτῶν θὰ ἐνοήσετε, ὅτι παρόμοιοι εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι κατηγορίαι, τὰς ὁποίας οἱ πολλοὶ διατυπώνουν ἐναντίον μου.

✓ IV. Ἄλλὰ βεβαίως οὔτε ἐξ αὐτῶν εἶναι τίποτε πραγματικόν, οὔτε τὸ ὅτι ἐγὼ ἀναλαμβάνω νὰ ἐκπαιδεύω ἄλλους ἀνθρώπους καὶ εἰσπράττω χρήματα, ἂν ἤκούσατε κανένα νὰ τὸ λέγῃ, εἶναι ἀληθές. Μολονότι καὶ τοῦτο κατὰ τὴν γνώμην μου εἶναι ἐντιμὸν, ἂν κανεὶς εἶναι ἄξιος νὰ ἐκπαιδεύῃ ἄλλους ἀνθρώπους, ὅπως ὁ Γοργίας ὁ Λεοντῖνος καὶ ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος καὶ ὁ Ἴππίας ὁ Ἡλεῖος. Διότι κάθε ἓνας ἐξ αὐτῶν, ὦ ἄνδρες, ἔχει τὴν ἰκανότητα μεταβαίνων εἰς ἐκάστην πόλιν νὰ πειθῆ τοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἠμποροῦν νὰ συναναστρέφονται οἰονδήποτε συμπολίτην των δωρεάν, τοὺς πείθει, ἐπαναλαμβάνω, νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς ἐκεῖ συναστροφὰς των καὶ νὰ συναναστρέφονται μόνον μὲ αὐτὸν πληρῶνοντες χρήματα, καὶ ἐπὶ πλέον νὰ τοῦ γνωρίζουν καὶ εὐγνωμοσύνην. Ἐδῶ εἰς τὴν πόλιν μας ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄλλος σοφὸς ἀπὸ τὴν Πάρον, καθὼς ἐπληροφόρηθην. Ἔτυχε δηλαδὴ νὰ συναντήσω τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐπλήρωσε εἰς τοὺς σοφιστὰς χρήματα περισσότερα ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους μαζί, τὸν Καλλίαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἴππονίκου. Τὸν ἠρώτησα λοιπὸν, διότι ἔχει δύο υἱούς, καὶ τοῦ εἶπον «ὦ Καλλία, ἐὰν οἱ υἱοὶ σου ἦσαν πᾶλοι ἢ μύσχοι, θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ προσλάβωμεν ἐπὶ μισθῷ δι' αὐτοὺς ἓνα ἐπιμελητὴν, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἔκαμνε τελείους ὡς πρὸς τὴν ἀρετὴν πού ταιριάζει εἰς τὸ εἶδος των. Αὐτὸς θὰ ἦτο κάποιος ἀσχολούμενος ἢ μὲ τὴν ἵππικὴν ἢ μὲ τὴν γεωργίαν. Γώρα ὅμως, ἀφοῦ πρόκειται περὶ ἀνθρώπων, ποῖον ἐπιμελητὴν σκέπτεσαι νὰ προσλάβῃς δι' αὐτούς; Ποῖος εἶναι ὁ εἰδικὸς διὰ τὴν ἀρετὴν, πού ἀρμόζει εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς πολίτας; Νομίζω πὼς θὰ τὸ ἔχῃς σχε-

φθῆ, ἀφοῦ ἀπέκτησες υἱούς. Ὑπάρχει κανείς ἢ ὄχι ;» Βεβαιότατα, εἶπεν ἐκεῖνος, ὑπάρχει. Ποῖος εἶναι, εἶπον ἐγώ, ἀπό ποῦ καὶ πόσα θέλει διὰ τὴν διδασκαλίαν ; Ὁ Εὐῆνος, μοῦ ἀπεκρίθη, ὦ Σωκράτη, ἀπὸ τὴν Πάρον καὶ θέλει πέντε μῶς. Τότε ἐγὼ ἐμακάρισα τὸν Εὐῆνον, ἂν πράγματι ἔχει αὐτὴν τὴν ἰκανότητα καὶ εἶναι τόσον μετριόφρων διὰ τὴν ἀξίαν τῆς διδασκαλίας του. Ἐγὼ ἀσφαλῶς θὰ ἐκαμάρωνα καὶ θὰ ὑπερηφανεύομην, ἂν εἶχον αὐτὴν ἐπιστήμην. Ἀλλὰ δὲν τὴν ἔχω, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι.

V. Ἐδῶ λοιπὸν ἴσως κανείς ἀπὸ σᾶς διατυπώσῃ τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν : Ἀλλὰ τί συμβαίνει, ὦ Σωκράτη, μὲ σένα ; Ἀπὸ ποῖαν αἰτίαν ἐδημιουργήθησαν αὐταὶ αἱ συκοφαντίαι ἐναντίον σου ; Διότι βέβαια, ἂν σὺ δὲν εἶχες καμμίαν ἀσχολίαν περισσύτερον παράδοξον ἀπὸ τὰς ἀσχολίας τῶν ἄλλων, δὲν θὰ ἐδημιουργεῖτο τόσος λόγος καὶ τόση δυσφήμησις, ἐφ' ὅσον δὲν ἔπραττες τίποτε διαφορετικὸν ἀπὸ τοὺς πολλούς. Εἶπέ μας λοιπὸν τί συμβαίνει, διὰ νὰ μὴ σέ-κρίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ προχείρου. Αὐτὴ ἡ ἐρώτησις μοῦ φαίνεται πῶς εἶναι δικαία καὶ ἐγὼ θὰ προσπαθῆσω νὰ σᾶς ἀποδείξω τί τέλος πάντων εἶναι ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ἐδημιούργησε τὸ ὄνομα καὶ τὴν συκοφαντίαν. Ἀκούετε λοιπὸν. Ἴσως φανῶ εἰς τινὰς ἐξ ὑμῶν ὅτι ἀστειεύομαι, νὰ εἰσθε ὅμως βέβαιοι, ὅτι θὰ σᾶς εἶπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἀπέκτησα τὸ ὄνομα τοῦτο δι' οὐδεμίαν ἄλλην ἀφορμὴν παρὰ διὰ κάποιαν σοφίαν. Ποία ἀκριβῶς εἶναι αὐτὴ ἡ σοφία ; Αὐτὴ ἡ ὁποία εἶναι ἴσως ἡ προσιτὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον. Διότι πραγματικὰ κινδυνεύω νὰ εἶμαι σοφὸς ὡς πρὸς τὴν σοφίαν αὐτήν. Ἐκεῖνοι δὲ περὶ τῶν ὁποίων ἔκαμον προηγουμένως λόγον ἢ ἔχουν κάποια σοφία ὑπεράνθρωπον ἢ δὲν γνωρίζω τί συμβαίνει μὲ αὐτούς. Διότι ἐγὼ βέβαια δὲν κατέχω τὴν σοφίαν αὐτήν καὶ ὅποιος λέγει ὅτι τὴν κατέχω, ψεύδεται καὶ τὸ λέγει πρὸς συκοφαντίαν μου. Σᾶς παρακαλῶ δέ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, καὶ ἂν σᾶς φανῶ, ὅτι λέγω μέγαν λόγον, μὴ θορυβήσητε, διότι ὁ λόγος τὸν ὁποῖον θὰ εἶπω δὲν εἶναι ἰδικός μου, ἀλλὰ καθὼς θὰ δείξω προέρχεται ἀπὸ ἀξιόπιστον κατὰ τὴν κρίσιν σας ὁμιλητήν. Δηλαδὴ θὰ σᾶς φέρω ὡς μάρτυρα διὰ τὴν σοφίαν μου, ἂν ὑπάρχῃ κάποια καὶ ποίου εἶδους εἶναι, τὸν θεὸν τὸν λατρουόμενον ἐν Δελφοῖς. Ἄν δὲν ἀπατῶμαι, γνωρίζετε τὸν Χαίρεφῶντα. Αὐτὸς ἦτο καὶ ἰδικός μου φίλος ἐκ νεανικῆς ἡλικίας καὶ τῆς Δημοκρατίας φίλος καὶ ἐξωρίσθη μαζί σας κατὰ τὴν τελευταίαν

ἐξορίαν καὶ ἐπανῆλθε μαζί σας. Καὶ γνωρίζετε βέβαια ποῖος ἦτο ὁ Χαι-
ρεφῶν, πόσον ὀρμητικὸς δηλαδὴ εἰς ὅ,τι ἤθελε νὰ ἐκτελέσῃ. Αὐτὸς λοι-
πὸν κάποτε ἐπῆγεν εἰς τοὺς Δελφούς καὶ εἶχε τὴν τόλμην νὰ ζητήσῃ
τὸν ἐξῆς χρησμόν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω τὴν παράκλησιν,
μὴ θορυβεῖτε, ὦ ἄνδρες. Ἡρώτησε δηλαδὴ, ἂν εἶναι κανεὶς σοφώτερός
μου. Ἐχρησιμοδότησε δὲ ἡ Πυθία ὅτι δὲν εἶναι κανεὶς σοφώτερός μου.
Αὐτὰ θὰ τὰ βεβαιώσῃ εἰς ὑμᾶς ὡς μάρτυς αὐτὸς ἐδῶ ὁ ἀδελφός του,
διότι ἐκεῖνος ἔχει ἀποθάνει.)

VI. Προσέξατε τώρα διατὶ τὰ λέγω αὐτά: διότι πρόκειται νὰ σᾶς
ἐκθέσω ἀπὸ ποῦ προῆλθεν ἡ ἐναντίον μου διαβολή. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὅταν
ἤκουσα αὐτά, ἤρχισα νὰ σκέπτομαι ὡς ἐξῆς περίπου τί τάχα ἐννοεῖ
ὁ Θεὸς καὶ τί ὑπαινίσσεται; Διότι ἐγὼ γνωρίζω καλὰ τὸν ἑαυτόν μου,
ὅτι δὲν εἶμαι οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον σοφός, τί λοιπὸν ἐννοεῖ, ὅταν λέγει
ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτατος; Νὰ ψεύδεται εἶναι ἀδύνατον, διότι δὲν εἶναι
θεμιτὸν εἰς αὐτόν. Ἐπὶ πολὺν χρόνον λοιπὸν εὐρισκόμην εἰς ἀπορίαν,
τί τάχα ἐννοεῖ, τέλος δὲ ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς δισταγμοὺς ἤρχισα νὰ
κάμνω τὴν ἐξῆς περίπου ἔρευναν. Ἐπλησίασα κάποιον ἀπὸ τοὺς νομι-
ζομένους ὅτι εἶναι σοφοί, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐκεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅπου-
δήποτε ἀλλοῦ θὰ ἐλέγξω τὸ μαντεῖον καὶ θὰ ἀποδείξω εἰς τὸν χρησμόν,
ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι σοφώτερός μου, σὺ δὲ εἶπες ἐμένα. Ἐξετάζω
λοιπὸν μετ' ἐπιμονῆς αὐτόν καὶ συζητῶν μετ' αὐτοῦ — δὲν εἶναι δὲ κα-
θόλου ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω τὸ ὄνομά του, πάντως ἦτο κάποιος ἀπὸ
τοὺς πολιτικούς αὐτὸς μὲ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὁποίου ἔπαθα, ὦ ἄνδρες
Ἀθηναῖοι, αὐτὴν τὴν ἐκπληξίν — ἐσχημάτισα τὴν γνώμην ὅτι ὁ ἄνθρω-
πος αὐτὸς ἐφαίνετο μὲν ὅτι ἦτο σοφός καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς καὶ
πρὸ πάντων εἰς τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ δὲν ἦτο. Ἐν συνεχείᾳ προσεπά-
θουν νὰ τοῦ δεῖξω, ὅτι ἐνόμιζε μὲν πὼς εἶναι σοφός, ἀλλὰ δὲν ἦτο. Ἀπὸ
τὸ γεγονός αὐτὸ λοιπὸν καὶ εἰς ἐκεῖνον ἔγινε μισητῆς καὶ εἰς πολλοὺς
ἄλλους ἐκ τῶν παρόντων. Ὅταν δὲ τέλος πάντων ἀνεχώρησα, ἐσκεπτό-
μην ἐνδομύχως, ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτερος ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον,
διότι σχεδὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς δύο μας δὲν γνωρίζει τίποτε καλὸν καὶ
ὠφέλιμον, ἀλλὰ αὐτὸς μὲν νομίζει ὅτι γνωρίζει κάτι χωρὶς νὰ γνωρίζῃ,
ἐνῶ ἐγὼ οὔτε γνωρίζω οὔτε νομίζω ὅτι γνωρίζω. Φαίνεται λοιπὸν
ὅτι ἐγὼ εἶμαι σοφώτερος αὐτοῦ κατὰ τὴν μικρὰν αὐτὴν λεπτομέρειαν,
ὅτι ὅσα δὲν γνωρίζω, δὲν νομίζω, ὅτι τὰ γνωρίζω. Μετὰ ταῦτα ἐπλη-

σίασα κάποιον άλλον ἐκ τῶν νομιζομένων σοφωτέρων ἐκείνου καὶ ἐσχημάτισα πάλιν τὴν ἰδίαν γνώμην. Ἄλλα καὶ ἐδῶ ἔγινα μισητὸς καὶ εἰς ἐκεῖνον καὶ εἰς ἄλλους πολλούς.

VII. Ὑστερα πλέον ἤρχισα νὰ πλησιάζω ὅλους κατὰ σειράν. Ἄντελαμβανόμενη βεβαίως ὅτι ἐγινόμενη μισητὸς καὶ ἐλυπούμην καὶ ἐφοβούμην δι' αὐτό, ἀλλὰ ἐφρόνουν ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῶ σοβαρώτατα μὲ τὸ νόημα τοῦ θείου χρησμοῦ. Ἐπρεπε λοιπὸν διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ χρησμοῦ νὰ πλησιάζω ὅλους, ὅσοι ἐνομίζοντο ὅτι γνωρίζουν κάτι. Καὶ — μὰ τὸν κύνα — ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διότι πρέπει νὰ σᾶς εἰπῶ ὅλην τὴν ἀλήθειαν, διεπίστωσα πραγματικῶς, κάτι παράδοξον οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι πού ἐθεωροῦντο ἄριστοι εἰς τὸ ἔργον των μοῦ ἐφάνησαν, ὅταν ἐξήταζον αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ὅτι σχεδὸν ἡγνῶον τὰ πλεῖστα, ἐνῶ ἄλλοι πού ἐθεωροῦντο κατώτεροι ἦσαν ἰκανώτεροι νὰ σκέπτονται λογικῶς. Πρέπει λοιπὸν νὰ σᾶς ἐκθέσω δόλοκληρον τὴν περιπλάνησίν μου, διότι εἶχον ἐπιδοθῆ εἰς μίαν ἐπίπονον ἐργασίαν, διὰ νὰ ἐλέγξω τὸ νόημα τοῦ χρησμοῦ. Μετὰ τοὺς πολιτικὸς ἐστράφημ πρὸς τοὺς ποιητὰς τῶν τραγωδιῶν καὶ τῶν διθυράμβων καὶ τοὺς ἄλλους, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐδῶ θὰ συλλάβω ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν ἑαυτόν μου ὡς ἀμαθέστερον ἐκεῖνων. Ἐλάμβανον λοιπὸν ἀνὰ χεῖρας τὰ ποιήματα αὐτῶν, τὰ ὅποια μοῦ ἐφαίνετο ὅτι εἶχον ἐπεξεργασθῆ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἡρώτων αὐτοὺς τί ἐνοοῦν, διὰ νὰ μάθω καὶ κάτι ἀπὸ αὐτοὺς. Ἐντρέπομαι, ὦ ἄνδρες, νὰ σᾶς εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν εἰπῶ. Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῆ, ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ παρόντες θὰ ἔδιδον καλύτερας ἀπαντήσεις, δι' ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶχον συνθέσει ἐκεῖνοι. Ἐσχημάτισα λοιπὸν καὶ περὶ τῶν ποιητῶν τὴν γνώμην ἐν συντομίᾳ ὅτι δὲν συνθέτουν τὰ ποιήματά των ἀπὸ σοφίαν, ἀλλ' ἀπὸ κάποιον φυσικὸν χάρισμα καὶ θεῖαν ἔμπνευσιν, ὅπως οἱ μάντιες οἱ ἐμπνεόμενδι ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ οἱ συνθέτοντες τοὺς χρησμούς. Διότι καὶ αὐτοὶ λέγουν πολλὰ καὶ καλά, ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα λέγουν. Κἀτι παρόμοιον μοῦ ἐφάνη ὅτι παθαίνουν καὶ οἱ ποιηταί, ἀντελήφθη δὲ συγχρόνως, ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ποιήσεως ἐνόμιζον, ὅτι ἦσαν σοφώτατοι ἄνθρωποι καὶ διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα, διὰ τὰ ὅποια δὲν ἦσαν. Ἄνεχώρουν λοιπὸν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὴν γνώμην, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος αὐτῶν κατὰ τὴν ἰδίαν λεπτομέρειαν πού ἤμην ἀνώτερος καὶ τῶν πολιτικῶν.

VIII. Εἰς τὸ τέλος πλέον ἤρχισα νὰ μεταβαίνω καὶ πρὸς τοὺς χειροτέχνους, διότι εἶχον συναίσθησιν, ὅτι δὲν γνωρίζω σχεδὸν τίποτε, ἐνῶ αὐτοὺς ἤμην βέβαιος, ὅτι θὰ τοὺς εὕρισκον νὰ γνωρίζουν πολλὰ καὶ καλά. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο, βέβαια δὲν ἠπατήθην· αὐτοὶ ἐγνώριζον ὅσα ἐγὼ ἠγνόουν καὶ κατὰ τοῦτο ἦσαν σοφώτεροί μου. Ἀλλά, ὦ ἄνδρες, Ἀθηναῖοι, ἀντελήφθην ὅτι καὶ οἱ καλοὶ τεχνίται εἶχον τὸ ἴδιον ἐλάττωμα μὲ τοὺς ποιητάς. Ὁ καθένας ἐπειδὴ ἐχρησιμοποῖει καλὰ τὴν τέχνην του, εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του σοφώτατον καὶ ὡς πρὸς τὰ ἄλλα ζητήματα, τὰ σπουδαιότατα. Καὶ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο ἐπεσκίαζε τὴν πραγματικὴν σοφίαν των, τόσον, ὥστε νὰ ἐρωτῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἐξ ὀνόματος τοῦ χρησιμοῦ, ποῖον ἀπὸ τὰ δύο θὰ ἐδεχόμην νὰ μείνω εἰς τὴν κατάστασιν πού εἶμαι, χωρὶς νὰ ἔχω οὔτε τὴν σοφίαν των οὔτε τὴν ἀμάθειάν των ἢ νὰ τὰ ἔχω καὶ τὰ δύο ὅπως ἐκεῖνοι; Ἔδωσα δὲ τὴν ἀπόκρισιν καὶ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τὸν χρησμόν, ὅτι μοῦ εἶναι ὠφέλιμον νὰ μείνω εἰς τὴν κατάστασιν πού εἶμαι.

IX. Ἀπὸ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔρευναν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐγεννήθησαν ἐναντίον μου πολλὰ μίση ἐπικινδυνότατα καὶ βαρύτατα, ὥστε νὰ προέλθουν ἐξ αὐτῶν πολλαὶ συκοφαντίαι καὶ νὰ μοῦ ἀποδοθῇ ἡ ὀνομασία τοῦ σοφοῦ. Διότι οἱ ἐκάστοτε παρόντες νομίζουν, ὅτι εἶμαι σοφός, εἰς τὰ ζητήματα εἰς τὰ ὅποια ἐξελέγχω τοὺς ἄλλους, ἐνῶ ἀποδεικνύεται, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητά σοφός εἶναι μόνον ὁ Θεός καὶ τὸ νόημα τοῦ χρησιμοῦ εἶναι τοῦτο, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ἔχει ἐλαχίστην ἀξίαν ἢ μᾶλλον οὐδεμίαν. Καὶ φαίνεται ὅτι ὁ χρησμός δὲν ἀναφέρεται προσωπικῶς εἰς τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ χρησιμοποιοεῖ τὸ ὄνομά μου φέρων ἐμὲ ὡς παράδειγμα, σὰν νὰ ἤθελε νὰ εἰπῇ : ὦ ἄνθρωποι, σοφώτατος εἶναι ὅποιος ἀπὸ σᾶς ἔχει κατανοήσει, ὅπως ὁ Σωκράτης, ὅτι ἡ σοφία του πραγματικὰ δὲν ἀξίζει τίποτε. Αὐτὴν τὴν ἔρευναν ἐξακολουθῶ ἐγὼ καὶ τῶρα ἀκόμῃ νὰ κάμνω κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ περιερχόμενος ἐξετάζω ὅποιονδῆποτε ἐντόπιον ἢ ξένον, πού νομίζω ὅτι εἶναι σοφός, καὶ ὅταν μοῦ φανῇ ὅτι δὲν εἶναι, ἐκτελῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑποδεικνύω, ὅτι δὲν εἶναι σοφός. Καὶ ἔνεκα τῆς φροντίδος αὐτῆς οὔτε μὲ κανένα ζήτημα τῆς πόλεως μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ ἀσχοληθῶ σοβαρῶς, οὔτε μὲ τὰς ἀνάγκας τοῦ οἴκου μου, ἀλλὰ εὕρισκομαι εἰς μεγίστην πενίαν διὰ τὴν ἀφοσίωσίν μου εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

X. Ὡς νὰ μὴ ἔφθανον δὲ αὐτά, οἱ νέοι ποὺ ἔχουν πολὺν χρόνον διαθέσιμον, οἱ υἱοὶ τῶν πλουσιωτάτων, μὲ παρακολουθοῦν αὐθορμητῶς καὶ ὄχι μόνον εὐχαριστοῦνται νὰ ἀκούουν τὴν ἐξετάσιν τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι πολλὰς φορές μιμούμενοι ἐμένα ἐπιχειροῦν νὰ ἐξετάζουσι ἄλλους. Νομίζω δέ, ὅτι εὐρίσκουν μεγάλην ἀφθονίαν ἀνθρώπων, ποὺ πιστεύουν μὲν ὅτι γνωρίζουν κάτι ἀξιόλογον, ἀλλὰ γνωρίζουν ἢ ὀλίγα ἀσήμαντα ἢ τίποτε. Κατόπιν οἱ ἐλεγχόμενοι ἀπὸ αὐτοὺς ὀργίζονται ὄχι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των ἀλλ' ἐναντίον ἐμοῦ καὶ λέγουν ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι ἕνας κάκιστος ἀνθρώπος καὶ διαφθείρει τοὺς νέους. Καὶ ὅταν κανεὶς τοὺς ἐρωτᾷ μὲ ποίας πράξεις καὶ μὲ ποίαν διδασκαλίαν, δὲν ἔχουν τίποτε νὰ εἰποῦν καὶ εὐρίσκονται ἐν ἀγνοίᾳ, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ φαίνωνται ἀγνοοῦντες λέγουν αὐτὰ τὰ πρόχειρα, ποὺ λέγονται ἐναντίον ὅλων τῶν φιλοσοφούντων, ὅτι δηλαδὴ (ὁ Σωκράτης) ἐξετάζει τὰ οὐράνια φαινόμενα καὶ τὰ ὑπὸ τὴν γῆν καὶ ὅτι δὲν πιστεύει θεοὺς καὶ ὅτι κάμνει τὸ ἄδικον δίκαιον. Διότι εἶναι βέβαιον, ὅτι δὲν θὰ εἶχον διαθέσιν νὰ εἰποῦν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι ἀποκαλύπτονται ὡς προσποιούμενοι ὅτι γνωρίζουν κάτι, ἐνῶ δὲν γνωρίζουν τίποτε.

Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμην μου ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἀλαζόνες καὶ ὀξύθυμοι καὶ πολλοὶ καὶ ὀμιλοῦν περὶ ἐμοῦ μὲ σύστημα καὶ μὲ πειστικότητα, ἔχουν γεμίσει τὰ ὦτά σας μὲ τὴν μακροχρόνιον καὶ ἐπίμονον διαβολὴν των. Ἐξ ὀνόματος αὐτῶν ἐπετέθησαν ἐναντίον μου καὶ ὁ Μέλητος, ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων. Ὁ Μέλητος ἀγανακτῶν ἐναντίον μου διὰ τοὺς ποιητάς, ὁ Ἄνυτος διὰ τοὺς χειροτέχνους καὶ τοὺς πολιτικούς καὶ ὁ Λύκων διὰ τοὺς ῥήτορας. Ὡστε, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν ἀρχὴν, θὰ μοῦ ἐφαίνετο θαῦμα, ἐὰν κατῴρθανα εἰς τόσον ὀλίγην ὥραν νὰ ἐξαφανίσω ἀπὸ τὸν νοῦν σας διαβολὴν, ἢ ὁποία ἔχει λάβει τοιαύτας διαστάσεις.

Αὕτη εἶναι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἡ ἀλήθεια διὰ σᾶς (τοὺς δικαστάς). Καὶ τὴν εἶπα ὅλην χωρὶς νὰ ἀποκρύψω καὶ χωρὶς νὰ μετριάσω τίποτε, οὔτε μέγα οὔτε μικρόν. Γνωρίζω βεβαίως, ὅτι ἡ ἀλήθεια αὕτη μὲ κάμνει μισητόν. Τοῦτο ὅμως ἀποδεικνύει ὅτι λέγω τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἐναντίον μου διαβολὴ καὶ αὐτὰ τὰ αἰτία της. Καὶ ἐὰν ἐξετάσετε αὐτὰ εἴτε τῶρα εἴτε εἰς τὸ μέλλον, ἔτσι θὰ τὰ εὔρετε.

Ἀνασκευὴ τῆς κατηγορίας τοῦ Μέλητου.

XI. Δι' ἐκεῖνα λοιπὸν ποῦ με κατηγοροῦν οἱ πρῶτοι κατήγοροί μου ἄς εἶναι ἄρκετὰ ὅσα εἶπα ὡς ἀπολογία μου ἐνώπιόν σας. Τώρα θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀπολογηθῶ πρὸς τὸν Μέλητον, τὸν ἐνάρετον καὶ φιλόπατριν, καθὼς λέγει, καὶ τοὺς μετέπειτα κατήγορους. Ἄς ἐξετάσωμεν δηλαδὴ τὴν ἔνορκον καταγγελίαν τούτων, ὡσὰν νὰ εἶναι ἄλλοι κατήγοροι. Ἡ διατύπωσις εἶναι περίπου ἡ ἐξῆς : λέγει ὅτι ὁ Σωκράτης, διαπράττει ἔγκλημα, διότι διαφθείρει τοὺς νέους καὶ διότι δὲν πιστεύει εἰς τοὺς θεοὺς ποῦ πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ πιστεύει ἄλλας θεότητας νέας. Ἡ κατηγορία εἶναι τοιαύτη περίπου καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὰ στοιχεῖα τῆς ἕνα - ἕνα.

Λέγει λοιπὸν, ὅτι διαπράττω ἔγκλημα, διότι διαφθείρω τοὺς νέους. Ἐγὼ ὅμως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἰσχυρίζομαι ὅτι διαπράττει ἔγκλημα ὁ Μέλητος, διότι ἀστειεύεται περὶ ζητημάτων σοβαρῶν, δηλαδὴ με ἐλαφρὰν συνείδησιν ἐμπλέκει ἄλλους ἀνθρώπους εἰς δίκας, προσποιούμενος ὅτι σπουδαιολογεῖ καὶ ἐνδιαφέρεται περὶ ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα καθόλου δὲν ἐφρόντισεν ἕως τώρα. Ὅτι δὲ τοῦτο εἶναι ὅπως τὸ λέγω, θὰ προσπαθῆσω νὰ τὸ κάμω φανερὸν καὶ πρὸς ὑμᾶς.

XII. Κάμε μου τὴν χάριν, ὦ Μέλητε, καὶ εἰπέ μου : σὲ ἐνδιαφέρει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ πῶς οἱ νέοι θὰ γίνουν ἄριστοι ; — Βεβαίωτατα. Ἐμπρὸς λοιπὸν εἰπέ πρὸς αὐτούς (τοὺς δικαστάς), ποῖος κάμνει τοὺς νέους καλυτέρους. Εἶναι βέβαια φανερὸν πῶς τὸ γνωρίζεις, ἐφ' ὅσον σὲ ἐνδιαφέρει. Διότι, ἀφοῦ ἀνεκάλυψες αὐτὸν ποῦ τοὺς διαφθείρει, καθὼς λέγεις, καὶ με ἔφερες κατηγορούμενον ἐνώπιον αὐτῶν ἐδῶ, λέγε τώρα καὶ φανέρωσε εἰς αὐτούς, ποῖος τοὺς κάμνει καλυτέρους. Βλέπεις, ὦ Μέλητε, ὅτι σιωπᾶς καὶ δὲν εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἀπαντήσης. Καὶ ὅμως δὲν νομίζεις ὅτι τοῦτο εἶναι ἐντροπὴ καὶ ἀποδεικνύει τρανῶς αὐτὸ ποῦ λέγω ἐγὼ, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐνδιαφέρεθης καθόλου διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ; Λέγε λοιπὸν, φίλε, ποῖος τοὺς κάμνει καλυτέρους ; — Οἱ νόμοι. — Μὰ δὲν ἐρωτῶ αὐτό, φίλτατε, ἀλλὰ ποῖος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει πρῶτα - πρῶτα καὶ τοὺς νόμους. — Αὐτοί, οἱ δικασταί, ὦ Σωκράτη. — Πῶς εἶπες, ὦ Μέλητε, αὐτοὶ ἐδῶ εἶναι ἱκανοὶ νὰ μορφώνουν τοὺς νέους καὶ νὰ τοὺς κάμνουν καλυτέρους ; — Μάλιστα. — Ὅλοι ἢ μὴπως μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ναί

καὶ μερικοὶ ὄχι;—“Ὀλοι.—‘Ὁραῖα τὰ λέγεις, μὰ τὴν Ἥραν, καὶ παρουσιάζεις μεγάλην ἀφθονίαν ὠφελούντων. Ἄλλὰ δὲν μᾶς λέγεις, αὐτοὶ ἐδῶ οἱ ἀκροαταὶ κάμνουν τοὺς νέους καλυτέρους ἢ ὄχι; — Καὶ αὐτοὶ. — Οἱ βουλευταί; — Καὶ οἱ βουλευταί. — Ἄλλὰ μήπως, ὦ Μέλητε, ὅσοι λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου διαφθείρουν τοὺς νέους; Ἡ καὶ ἐκεῖνοι ὅλοι τοὺς κάμνουν καλυτέρους; — Καὶ ἐκεῖνοι. — Καθὼς φαίνεται λοιπὸν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς ἐμοῦ κάμνουν τοὺς νέους ἀρίστους πολίτας, καὶ μόνον ἐγὼ τοὺς διαφθείρω. Αὐτὸ ἐννοεῖς; — Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐννοῶ, χωρὶς καμμίαν ἀμφιβολίαν. — Πολὺ δυστυχισμένον μὲ θεωρεῖς. Ἄλλὰ σὲ παρακαλῶ ἀπάντησέ μου ἔχεις τὴν γνώμην ὅτι καὶ διὰ τοὺς ἵππους τὸ ἴδιον συμβαίνει, δηλαδὴ ὅτι αὐτοὶ πού τοὺς βελτιώνουν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ ὅτι μόνον κάποιος τοὺς διαφθείρει; Ἡ ὅπως ἀντιθέτως, ἐκεῖνος πού ἤμπορεῖ νὰ τοὺς κάμνη καλυτέρους εἶναι ἓνας, ἢ πολὺ ὀλίγοι, οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τοὺς ἵππους, ἐνῶ οἱ πολλοὶ ἂν ἀνακατεύωνται μὲ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς μεταχειρίζονται, τοὺς χειροτερεύουν; Δὲν εἶναι βέβαιον αὐτό, ὦ Μέλητε, καὶ διὰ τοὺς ἵππους καὶ δι’ ἄλλα τὰ ἄλλα ζῶα; Ἀσφαλῶς εἶναι βέβαιον, εἴτε ἀρνηθῆτε σύ καὶ ὁ Ἄνυτος εἴτε παραδεχθῆτε. Διότι μεγάλη θὰ ἦταν ἡ εὐτυχία τῶν νέων, ἂν ἓνας μόνον τοὺς διαφείρη, οἱ δὲ ἄλλοι τοὺς ὠφελοῦν. Ἔτσι βέβαια, ὦ Μέλητε, ἀρκετὰ ἀποδεικνύεται ὅτι οὐδέποτε ἐνδιαφέρθηκες διὰ τοὺς νέους καὶ γίνεται ὀλοφάνερη ἡ ἀμέλεια σου, ὅτι δηλαδὴ ποτὲ δὲν ἐφρόντισες διὰ τὰ ζητήματα πού κατηγορεῖς ἐναντίον μου.

✓XIII. Εἰπέ μας ἀκόμη, πρὸς Θεοῦ, ὦ Μέλητε, τί εἶναι καλύτερον νὰ κατοικῆ κανεὶς μὲ πολίτας καλοὺς ἢ κακοὺς; Ἀπάντησε, φίλε, γιατί δὲν σὲ ἐρωτῶ κάτι δύσκολον. Δὲν συμφωνεῖς, ὅτι οἱ κακοὶ κάμνουν κάτι κακὸν εἰς ὅσους ἐκάστοτε εἶναι πλησίον τους, οἱ δὲ καλοὶ κάμνουν κάτι καλόν; — Βεβαίότατα. — Ὑπάρχει λοιπὸν κανεὶς ὁ ὁποῖος προτιμᾷ νὰ βλάπτεται παρὰ νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς συντροφίᾳς του; Ἀπάντησε, φίλε, διότι ὁ νόμος διατάσσει νὰ ἀπαντᾷς. Ὑπάρχει κανεὶς πού θέλει νὰ βλάπτεται; — Ὁχι βέβαια. Λοιπὸν διὰ ποῖον ἀπὸ τὰ δύο μὲ καταγγέλλεις ἐδῶ, ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους καὶ τοὺς κάμνω κακοὺς μὲ τὸ θέλημά μου ἢ ὅτι τὸ κάμνω χωρὶς νὰ τὸ θέλω; — Ἀσφαλῶς μὲ τὸ θέλημά σου. — Λοιπὸν, ὦ Μέλητε, σύ, πού εἶσαι τόσο νέος, εἶσαι τόσο σοφώτερος ἀπὸ μένα, πού εἶμαι τόσο ἡλικιωμένος, ὥστε σύ ἔχεις ἀντιληφθῆ ὅτι οἱ κακοὶ κάμνουν κάτι κακὸν εἰς ἐκείνους πού

ἐκάστοτε εὐρίσκονται μαζί των, οἱ δὲ καλοὶ κάτι καλόν, ἐνῶ ἐγὼ ἔχω φθάσει εἰς τόσῃν ἀμάθειαν, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζω καὶ τοῦτο ἀκόμη, ὅτι, ἂν καταστήσω κακὸν κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ συναναστρέφομαι, θὰ κινδυνεύσω νὰ πάθω κάτι κακὸν ἀπὸ αὐτόν ; Εἶναι δυνατὸν νὰ κάμνω μὲ τὴν θέλησίν μου τόσον μέγα κακὸν εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, ὅπως λέγεις σὺ ; Ὡς πρὸς αὐτό, ὦ Μέλητε, ἐγὼ δὲν σε πιστεύω, νομίζω δὲ ὅτι καὶ κανεὶς ἄλλος. Ἄλλὰ ἢ δὲν διαφθείρω τοὺς νέους ἢ τοὺς διαφθείρω χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ὥστε σὺ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ψεύδεσαι. Ἐὰν βέβαια διαφθείρω χωρὶς νὰ τὸ θέλω, δὲν ὑπάρχει νόμος νὰ μὲ φέρῃς εἰς τὸ δικαστήριον διὰ τοιοῦτον ἀδίκημα ἀκούσιον, ἀλλὰ ἔχεις ὑποχρέωσιν, ἀφοῦ μὲ πάρῃς ἰδιαιτέρως, νὰ μὲ διαφωτίσης καὶ νὰ μὲ νοθεύῃς, διότι εἶναι φανερὸν ὅτι, ἂν διδαχθῶ, θὰ παύσω ἐκεῖνο ποὺ πράττω χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Σὺ ὅμως ὄχι μόνον ἀπέφυγες καὶ δὲν ἠθέλησες νὰ μὲ πλησιάσῃς καὶ νὰ μὲ διαφωτίσης, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔφερες κατηγορούμενον ἐδῶ, ὅπου ὁ νόμος ὀρίζει νὰ φέρουν ἐκείνους ποὺ χρειάζονται τιμωρίαν καὶ ὄχι διδασκαλίαν.

Ποιῶν **XIV.** Λοιπόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπεδείχθη αὐτὸ ποὺ ἔλεγον, ὅτι ὁ Μέλητος δὲν ἔδειξε ποτέ δι' αὐτὰ τὰ ζητήματα κανένα ἐνδιαφέρον, οὔτε μεγάλο οὔτε μικρόν. Ἐν τούτοις λέγε μας ἀκόμη, ὦ Μέλητε, πῶς ἐννοεῖς ὅτι διαφθείρω τοὺς νέους ; Μήπως σύμφωνα μὲ τὴν διατύπωσιν τῆς καταγγελίας ποὺ ἔκαμες, ἐννοεῖς ὅτι τοὺς διαφθείρω διδάσκων αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύουν τοὺς θεοὺς, τοὺς ὁποίους πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ νὰ πιστεύουν ἄλλας νέας θεότητας ; Δὲν λέγεις ὅτι διδάσκων αὐτὰ τοὺς διαφθείρω ; — Βεβαίωτατα, αὐτὰ ἀκριβῶς λέγω. — Λοιπόν, ἐν ὀνόματι αὐτῶν τούτων τῶν θεῶν, ὦ Μέλητε, περὶ τῶν ὁποίων τώρα γίνεται λόγος, ὠμίλησε σαφέστερον καὶ πρὸς ἐμένα καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ νὰ καταλάβω ποῖον ἀπὸ τὰ δύο ἐννοεῖς. Μήπως ὅτι ἐγὼ διδάσκω τοὺς νέους νὰ πιστεύουν, ὅτι ὑπάρχουν κάποιοι θεοὶ καὶ ἐπομένως παραδέχομαι καὶ ἐγὼ θεοὺς καὶ δὲν εἶμαι ἐντελῶς ἄθεος, οὔτε ἔνοχος τοιαύτης παρανομίας, δὲν πιστεύω ὅμως τοὺς θεοὺς ποὺ πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλὰ κάποιους ἄλλους καὶ μοῦ ἀποδίδεις αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν κατηγορίαν, ὅτι διδάσκω ἄλλους θεοὺς ; Ἡ μήπως μὲ κατηγορεῖς, ὅτι δὲν παραδέχομαι καθόλου θεοὺς καὶ διδάσκω αὐτὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ; — Αὐτὸ ἐννοῶ, ὅτι δὲν παραδέχεσαι καθόλου θεοὺς. — Ὡ ἀξιοθαύμαστε Μέλητε, πρὸς ποῖον σκοπὸν

τά λέγεις αὐτά ; Ὡστε λοιπὸν ἐγὼ δὲν πιστεύω, ὅτι εἶναι θεοὶ οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἡ σελήνη ὅπως πιστεύουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι ; — Μὰ τὸν Δία, ὦ ἄνδρες δικασταί, δὲν πιστεύει, διότι λέγει ὅτι ὁ μὲν ἥλιος εἶναι λίθος, ἡ δὲ σελήνη γῆ.—Τοῦ Ἄναξαγόρου νομίζεις πὼς εἶσαι κατήγορος, φίλε Μέλητε, καὶ τόσον καταφρονεῖς αὐτοὺς ἐδῶ (τοὺς δικαστάς) καὶ τόσον τοὺς νομίζεις ἀγραμμάτους, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζουν, ὅτι τὰ βιβλία τοῦ Ἄναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου εἶναι γεμαῖα ἀπὸ αὐτὰς τὰς θεωρίας ; Καὶ περιμένουν οἱ νέοι νὰ μάθουν ἀπὸ μένα αὐτά, πού μποροῦν νὰ τὰ ἀγοράσουν ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα τοῦ Θεάτρου δίδοντας τὸ πολὺ μίαν δραχμὴν καὶ νὰ γελοῦν εἰς βάρος τοῦ Σωκράτους, ἐὰν προσποιοῦνται ὅτι εἶναι ἰδικαί του γινῶμαι, ἀφοῦ μάλιστα εἶναι τόσον παράλογοι ; Ἄλλὰ, ἐν ὀνόματι τοῦ Διὸς αὐτὴν τὴν γνώμην ἔχεις δι' ἐμέ, ὅτι δὲν παραδέχομαι καθόλου πὼς ὑπάρχει θεός ; — Μὰ τὸν Δία, δὲν παραδέχεσαι τίποτε οὔτε ἕχνος.—Λέγεις πράγματα πού δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὰ πιστεύῃ κανεὶς, ὦ Μέλητε, καὶ πρὸ πάντων, κατὰ τὴν γνώμην μου, οὔτε σὺ ὁ ἴδιος. Ἐχω τὴν γνώμην, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀναιδὴς καὶ θρασύς καὶ ἔκαμε αὐτὴν τὴν καταγγελίαν μόνον καὶ μόνον ἀπὸ ἀναιδείαν καὶ θρασύτητα καὶ νεανικὴν ἐπιπολαιότητα. Διότι ὁμοιάζει μὲ ἄνθρωπον, πού συνθέτει αἰνίγμα καὶ θέλει νὰ δοκιμάσῃ «τάχα θὰ καταλάβῃ ὁ περίφημος σοφὸς Σωκράτης, ὅτι ἐγὼ ἀστειεύομαι καὶ ἀντιφάσκω πρὸς τὸν ἑαυτὸν μου ἢ θὰ ἐξαπατήσω καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἀκροατάς;» Μοῦ φαίνεται δηλαδὴ ὅτι εἰς τὴν καταγγελίαν του ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ὡσὰν νὰ λέγῃ «διαπράττει ἀδίκημα ὁ Σωκράτης, διότι δὲν πιστεύει θεούς, ἀλλὰ πιστεύει θεούς». Καὶ τοῦτο βέβαια εἶναι χαρακτηριστικὸν ἀστειευομένου.

XV. Κοιτάξατε, ὦ ἄνδρες, μαζί μου, πὼς ἐσημάτισα τὴν γνώμην, ὅτι λέγει αὐτά. Σὺ δέ, ὦ Μέλητε, κάμε μας τὴν χάριν νὰ ἀποκριθῆς. Καὶ ἄς ἔχετε πάντοτε κατὰ νοῦν αὐτὸ πού σᾶς παρεκάλεσα κατ' ἀρχάς, νὰ μὴ μοῦ δημιουργήτε θόρυβον, ἀν διεξάγω τὴν συζήτησιν κατὰ τὸν συνηθισμένον μου τρόπον. Ὑπάρχει κανεὶς, ὦ Μέλητε, ὁ ὁποῖος πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἀνθρώπινα πράγματα, ἀλλὰ δὲν πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι ; Ἄς ἀπαντᾷ, ὦ ἄνδρες, καὶ ἄς μὴ λέγῃ ἄλλα τῶν ἄλλων διὰ νὰ κάμῃ θόρυβον. Ὑπάρχει κανεὶς πού δὲν παραδέχεται ὅτι ὑπάρχουν ἵπποι, ἀλλὰ παραδέχεται πὼς ὑπάρχουν ἵππικὰ πράγματα ; Ἢ νὰ μὴν παραδέχεται αὐλητάς καὶ νὰ παραδέχεται αὐλητικὰ πρά-

γματα; Δὲν ὑπάρχει, ἄριστε ἄνθρωπε. Τὸ λέγω ἐγὼ διὰ σέ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἐδῶ, ἀφοῦ σὺ δὲν θέλεις, νὰ ἀποκρίνεσαι. Ἄλλ' ἀποκρίσου τοῦλάχιστον εἰς αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ πιστεύει ὅτι ὑπάρχουν δαιμόνια, ἀλλὰ δὲν πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν δαίμονες; — Δὲν ὑπάρχει. — Πόσον μὲ ἠὲχαρίστησες, ποὺ ἀπεκρίθης τέλος πάντων πιεζόμενος ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ. Λοιπὸν παραδέχεται πὼς πιστεύω καὶ διδάσκω δαιμόνια, εἴτε νέα εἴτε παλαιά. Πάντως κατὰ τὴν ὁμολογίαν σου πιστεύω δαιμόνια, καὶ μάλιστα ἐβεβαίωσες τοῦτο ἐνόρκως ἐνώπιον τοῦ ἄρχοντος. Ἐφ' ὅσον δὲ πιστεύω δαιμόνια, ἀσφαλῶς εἶμαι ἠναγκασμένος νὰ πιστεύω καὶ δαίμονας. Δὲν εἶναι ἔτσι; Ἔτσι εἶναι. Σὲ θεωρῶ συμφωνοῦντα, ἀφοῦ δὲν ἀπαντᾷς. Τοὺς δαίμονας, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, τοὺς νομίζομεν θεοὺς ἢ υἱοὺς θεῶν; Συμφωνεῖς ἢ ὄχι; — Βεβαίότατα. — Λοιπὸν ἀφοῦ πιστεύω πὼς ὑπάρχουν δαίμονες, ὅπως συμφωνεῖς καὶ σὺ, ἐὰν μὲν οἱ δαίμονες εἶναι κάποιοι θεοί, τότε ἐπιβεβαιώνεται αὐτὸ ποὺ λέγω, ὅτι σὺ συνθέτεις αἰνίγματα καὶ ἀστειεύεσαι μὲ τὸ νὰ λέγῃς, ὅτι ἐγὼ δὲν πιστεύω θεοὺς καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅτι πιστεύω θεοὺς, ἀφοῦ βέβαια πιστεύω πὼς ὑπάρχουν δαίμονες. Ἐὰν πάλιν οἱ δαίμονες εἶναι νόθα τέκνα θεῶν, ἢ ἐκ νυμφῶν ἢ ἐκ τινων ἄλλων γυναικῶν, τῶν ὁποίων τέκνα ὀνομάζονται, ποῖος ἄνθρωπος θὰ ἐπίστευεν ὅτι ὑπάρχουν τέκνα θεῶν, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν θεοί; Τοῦτο θὰ ἦτο παράλογον, ὅπως ἐὰν παρεδέχτο κανεὶς ὅτι ὑπάρχουν τέκνα τῶν ἵππων ἢ τῶν ὄνων, ἀλλὰ δὲν παρεδέχτο, ὅτι ὑπάρχουν ἵπποι ἢ ὄνοι. Λοιπὸν Μέλητε, ἐξάπαντος σὺ ἔκαμες αὐτὴν τὴν καταγγελίαν ἢ διὰ νὰ δοκιμάσῃς τὴν νοημοσύνην ἐμοῦ καὶ τῶν δικαστῶν, ἢ διότι δὲν εὕρισκας ἐναντίον μου οὐδεμίαν ἀληθῆ παρανομίαν. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει κανεὶς τρόπος νὰ πείσῃς οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ἔστω καὶ μὲ ὀλίγον νοῦν, ὅτι εἶναι δυνατὸν ἓνας ἄνθρωπος νὰ πιστεῖ ἑὶς δαιμόνια καὶ θεῖα, ὁ ἴδιος δὲ νὰ μὴ πιστεῖ μήτε δαίμονες μήτε θεοὺς.

Δ

Δικαιολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του.

XVI. Ἐπομένως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὸ ὅτι δὲν εἶμαι ἐνοχος τῆς παρανομίας, διὰ τὴν ὁποίαν μὲ κατηγορεῖ ὁ Μέλητος, δὲν χρειάζεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, μακρὰν ἀπολογίαν, ἀλλὰ εἶναι ἀρκετὰ ὅσα ἐλέχθησαν. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶπα προηγουμένως, ὅτι δηλαδὴ ἐδη-

μιουργήθη ἐναντίον μου μεγάλο μῖσος καὶ μάλιστα ἐκ μέρους πολλῶν ἀνθρώπων, νὰ εἰσθε βέβαιοι, ὅτι εἶναι ἀληθές. Καὶ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θὰ με καταδικάσῃ, ἂν βέβαια με καταδικάσῃ, δὲν εἶναι ὁ Μέλητος καὶ ὁ Ἄνυτος, ἀλλὰ ἡ διαβολὴ καὶ ὁ φθόνος τῶν πολλῶν. Αὐτὰ, καθὼς γνωρίζετε, καὶ πολλοὺς ἄλλους καλοὺς πολίτας κατεδίκασαν, νομίζω δὲ ὅτι καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ καταδικάζουν· δὲν ὑπάρχει δὲ κανεὶς φόβος νὰ σταματήσῃ εἰς ἐμένα τὸ κακόν.

Ἴσως λοιπὸν μοῦ εἶπη κανεὶς· «ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, Σωκράτη, δὲν ἐντρέπεσαι νὰ ἀσχολῆσαι με ἀσχαλίαν, ἐκ τῆς ὁποίας τώρα κινδυνεύεις νὰ ἀποθάνῃς;» Ἐγὼ θὰ ἐδίδον εἰς αὐτὸν τὴν ἐξῆς δικαίαν ἀπάντησιν· «δὲν ὀμιλεῖς ὡσὰν φρόνιμος, καλέ μου κύριε, ἂν νομίζῃς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ποῦ ἔχει κάποιαν ἀξίαν, ἔστω καὶ μικράν, πρέπει νὰ λογαριάξῃ τὸν κίνδυνον τῆς ζωῆς ἢ τὸν θάνατον καὶ ὄχι νὰ ἐξετάξῃ τοῦτο μόνον εἰς τὰς πράξεις του, ἂν αὐταὶ εἶναι δίκαιαι ἢ ἀδικοί, καὶ ἂν εἶναι πράξεις χρηστοῦ ἀνθρώπου ἢ φαύλου. Διότι σύμφωνα με τοὺς λόγους σου θὰ ἦσαν φαῦλοι καὶ ὅσοι ἡμίθει ἐφονεύθησαν εἰς τὴν Τροίαν καὶ πρὸ πάντων ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος, ὁ ὁποῖος τόσον πολὺ κατεφρόνησε τὸν κίνδυνον, διὰ νὰ μὴ παραδεχθῇ κάτι ταπεινωτικόν, ὥστε, ὅταν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ποῦ ἦτο θεά, βλέπουσα αὐτὸν νὰ βιάζεται νὰ φονεύσῃ τὸν Ἐκτορα, τοῦ εἶπε τὰ ἐξῆς περίπου, ὅπως μοῦ ἔρχονται εἰς τὸ νοῦν· «ὦ παιδί μου, ἂν ἐκδικηθῆς, τὸν φόνον τοῦ φίλου σου τοῦ Πατρόκλου καὶ φονεύσῃς τὸν Ἐκτορα, θὰ φονευθῆς καὶ ὁ ἴδιος. Διότι ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐκτορος ἔρχεται ἡ σειρὰ τοῦ ἰδικοῦ σου θανάτου». Ἐκεῖνος ὅμως μὸλις τὰ ἤκουσεν ἠδιαφόρησεν ἐντελῶς διὰ τὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον, διότι ἐφοβήθη περισσότερον τὸ νὰ ζῆ ὡσὰν δειλὸς καὶ νὰ μὴν κάμνῃ τὸ καθήκον του πρὸς τοὺς φίλους του, καὶ ἀπήντησεν· «ἀς τιμωρῆσω τὸν ἀδικούντα καὶ ἄς ἀποθάνω τώρα ἀμέσως, νὰ μὴ μένω καταγέλαστος ἐδῶ εἰς τὰ καμπυλόπρωρα πλοῖα, ὡσὰν βάρος τῆς γῆς». Μήπως νομίζεις, κύριε, ὅτι αὐτὸς ἐφρόντισε νὰ ἀξασφαλισθῇ ἀπὸ τὸν κίνδυνον καὶ τὸν θάνατον; Διότι τὸ ἀληθές εἶναι, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι τὸ πραγματικὸν καθήκον εἶναι τὸ ἐξῆς· ὅπου καθένας τοποθετήσῃ τὸν ἑαυτὸν του ἢ διότι ὁ ἴδιος τὸ ἐνόμισε καλύτερον ἢ διότι ἐτάχθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος, ἐκεῖ πρέπει κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ μένῃ ἀκλόνητος καὶ νὰ ἀντιμετωπίζῃ τὸν κίνδυνον, χωρὶς νὰ φοβῆται οὔτε θάνατον οὔτε τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὴν ἐντροπήν.

XVII. Ἐγὼ λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θὰ διέπραττον φοβερὸν

ἀμάρτημα, ἐάν, ὅταν μὲν οἱ στρατηγοί, τοὺς ὁποίους σεῖς ἐξελέξατε νὰ εἶναι ἀρχηγοὶ μου, μὲ ἔταξαν εἰς τὴν Ποτιδαίαν καὶ εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ εἰς τὸ Δῆλιον, τότε ἔμενον καὶ ἐγώ, ὅπως καὶ κάθε ἄλλος, καὶ ἐκινδύνευον νὰ φονευθῶ, ὅταν δὲ μὲ διέταξεν ὁ Θεός, ὅπως ἐγὼ ἐνόμισα καὶ ἐπίστευσα, νὰ ζήσω τὴν ζωὴν μου ἀσχολούμενος μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐξετάζων τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἄλλους, ἐάν, τότε ἐγινόμεν λιποτάκτης ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ θανάτου ἢ ἄλλου τινὸς κακοῦ. Φοβερὸν θὰ ἦτο τὸ ἀμάρτημα καὶ πραγματικῶς, τότε δικαίως θὰ μὲ κατηγορεῖ κανεὶς εἰς τὸ δικαστήριον, ὅτι δὲν πιστεύω εἰς θεοὺς ὡς ἀπειθῶν εἰς τὸν χρησμὸν καὶ φοβούμενος τὸν θάνατον καὶ νομίζων ὅτι εἶμαι σοφὸς χωρὶς νὰ εἶμαι. Διότι τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν θάνατον, ὡς ἄνδρες, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι εἶναι σοφὸς χωρὶς νὰ εἶναι. εἶναι δηλαδὴ τὸ νὰ νομίζῃ, ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα τὰ ὅποια δὲν γνωρίζει. Διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει διὰ τὸν θάνατον, οὔτε ἂν εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν φοβοῦνται δὲ ὅλοι, ὡς νὰ εἶναι βέβαιοι, ὅτι εἶναι τὸ μέγιστον κακόν. Καὶ τοῦτο βεβαίως εἶναι ἐπονείδιστος ἀμάθεια, τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς, ὅτι γνωρίζει ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζει. Ἐγὼ ὅμως, ὡς ἄνδρες, καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ κατὰ τοῦτο διαφέρω ἀπὸ τοὺς πολλοὺς καὶ κατὰ τοῦτο ἴσως ἰσχυρισθῶ πῶς εἶμαι σοφώτερος ἀπὸ κάποιον, ὅτι ὅπως δὲν γνωρίζω μετὰ βεβαιότητος τίποτε διὰ τὸν Ἀιδην, ἔτσι, καὶ νομίζω, ὅτι δὲν γνωρίζω. Γνωρίζω ὅμως ὅτι εἶναι κακόν καὶ ἐπονείδιστον τὸ νὰ ἀδικῇ κανεὶς καὶ νὰ ἀπειθῇ εἰς τὸν καλύτερόν του, εἴτε θεὸν εἴτε ἄνθρωπον. Ἐνώπιον λοιπὸν τῶν κακῶν, τὰ ὅποια γνωρίζω ὅτι εἶναι κακά, δὲν θὰ φοβηθῶ ποτὲ καὶ δὲν θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀποφύγω ἐκεῖνα ποὺ δὲν γνωρίζω, ἂν κατὰ τύχην εἶναι ἀγαθὰ. Ὡστε ἂν τώρα σεῖς μὲ ἀθωώσητε ἀπορρίψαντες τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ Ἀνύτου, ὁ ὁποῖος εἶπεν ὅτι ἢ δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσαχθῶ καθόλου εἰς δίκην ἢ, ἐφ' ὅσον εἰσέχθη, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ μὲ καταδικάσητε εἰς θάνατον, διότι τάχα, ἂν διαφύγω τότε πλέον οἱ υἱοὶ σας ἐφαρμόζοντες τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους ὅλοι θὰ διαφθαροῦν ἐντελῶς, ἂν, ἐπαναλαμβάνω, παρ' ὅλα ταῦτα μοῦ εἶπητε «Σωκράτη, τώρα δὲν θὰ πεισθῶμεν εἰς τὸν Ἄνυτον καὶ σὲ ἀφίνομεν ἐλευθέρου, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως νὰ μὴ ἀσχολῆσαι πλέον εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέτασιν μήτε νὰ φιλοσοφῆς, ἐάν δὲ συλληφθῆς νὰ πράττης αὐτὰ ἀκόμη, θὰ φονευθῆς». Ἐάν λοιπὸν, ὅπως εἶπον, μὲ ἀθωώσητε ὑπὸ τοὺς ἔρους αὐτούς, θὰ σᾶς εἶπω «Ἐγώ, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σᾶς ἐκτιμῶ καὶ σᾶς ἀγαπῶ, ἀλλὰ θὰ συμμορφωθῶ περισσότερο

μέ τήν διαταγήν τοῦ θεοῦ παρά μέ τήν ἰδικήν σας. Καί ἐν ὄσῳ ἀναπνέω καί ἔχω δύναμιν, δέν θά παύσω νά φιλοσοφῶ καί νά σᾶς παρακινῶ καί νά σᾶς προτρέπω, ὅποιον ἀπό σᾶς συναντῶ καί νά λέγω αὐτά πού συνηθίζω, δηλαδή : « ὦ ἄριστε ἄνθρωπε, σὺ πού εἶσαι Ἀθηναῖος, πολίτης πόλεως μεγίστης καί φημισμένης διὰ τήν σοφίαν της καί τὸ μεγαλειόν της, δέν ἐντρέπεσαι νά φροντίζης διὰ χρήματα, πῶ. νά ἀποκτήσης περισσότερα καί διὰ δόξαν καί κοινωνικήν ὑπόληψιν, νά μὴν ἐνδιαφέρεσαι δὲ καί νά μὴ φροντίζης καθόλου διὰ τήν πνευματικὴν σου ἀνάπτυξιν καί διὰ τήν ἀλήθειαν καί διὰ τήν ψυχὴν σου, πῶς νά γίνῃ ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερα;». Καί ἐάν κανεῖς μοῦ φέρῃ ἀντίρρησην καί λέγει ὅτι ἐνδιαφέρεται, δέν θά τὸν ἀφήσω ἀμέσως οὔτε θά φύγω, ἀλλὰ θά ἀρχίσω νά τὸν ἐρωτῶ καί νά τὸν ἐξετάζω καί νά τὸν ἐλέγχω καί ἂν μοῦ φαίνεται, ὅτι δέν ἔχει ἀποκτήσει ἀρετὴν, ἰσχυρίζεται ὅμως ὅτι ἔχει, θά τὸν ὀνειδίσω, ὅτι ἀποδίδει ἐλαχίστην σημασίαν εἰς τὰ σπουδαιότατα, μεγαλυτέραν δὲ εἰς τὰ ἀσημαντότερα. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θά φέρωμαι καί πρὸς τοὺς νεωτέρους καί τοὺς πρεσβυτέρους, ὅποιον συναντήσω, ἢ ξένον ἢ ἐντόπιον, καί περισσότερον πρὸς τοὺς ἐντοπίους, ἀφοῦ βέβαια ἔχω πρὸς αὐτοὺς καί περισσοτέραν συγγένειαν. Διότι αὐτὰ μέ διατάσσει ὁ θεός, γνωρίζετε το καλῶς, καί ἐγὼ νομίζω, ὅτι μέχρι σήμερον δέν ηὔτυχεν ἡ πόλις νά ἀποκτήσῃ κανένα ἄλλο ἀγαθὸν μεγαλύτερον ἀπὸ τήν ἰδικήν μου ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν θεόν. Διότι ἐγὼ περιέρχομαι τήν πόλιν χωρὶς νά πράττω τίποτε ἄλλο παρά νά συμβουλεύω καί τοὺς νεωτέρους καί τοὺς πρεσβυτέρους ἀπὸ σᾶς, νά μὴ φροντίζετε οὔτε διὰ τὰ σώματά σας οὔτε διὰ χρήματα πρῶτα καί περισσότερον ἀπὸ τήν ψυχὴν σας, πῶς νά γίνῃ ὅσον εἶναι δυνατόν ἀρίστη. Καί λέγω ὅτι μέ τὰ χρήματα δέν ἀποκτᾶται ἀρετὴ, ἀλλὰ μέ τήν ἀρετὴν ἀποκοῦν οἱ ἄνθρωποι καί χρήματα καί ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ, τόσον εἰς τὸν ἰδιωτικὸν ὅσον καί εἰς τὸν δημόσιον βίον των. Ἄν λοιπὸν λέγων αὐτὰ διαφθείρω τοὺς νέους, ἄς τὰ θεωρήσωμεν βλαβερά. Ἄν ὅμως ἰσχυρισθῇ κανεῖς ὅτι λέγω ἄλλα καί ὄχι αὐτά, δέν λέγει καθόλου ἀλήθειαν. Ἐπομένως θά ἦτο δυνατόν τώρα νά σᾶς εἰπῶ: ὦ Ἀθηναῖοι, ἂν θέλετε, πεισθῆτε εἰς τὸν Ἄνυτον, ἂν δέν θέλετε, μὴ πεισθῆτε, ἂν θέλετε, ἀθωώσατέ με, ἂν δέν θέλετε, μὴ μέ ἀθωώσετε. Πάντως ἐγὼ δέν θά ἀλλάξω τρόπον ζωῆς, οὔτε ἂν πρόκηται πολλοὺς θανάτους νά ὑποστῶ.

XVIII. Μὴ θορυβεῖτε, ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ κάμετέ μου τήν

χάριν νὰ κρατήσετε αὐτὸ ποὺ σᾶς παρεκάλεσα, δηλαδή νὰ μὴ θορυβήτε δι' αὐτὰ ποὺ λέγω, ἀλλὰ νὰ ἀκούετε, διότι κατὰ τὴν γνώμην μου κάτι θὰ ὠφεληθῆτε ἀκούοντες. Πρόκειται νὰ σᾶς εἶπω καὶ μερικά ἄλλα, διὰ τὰ ὁποῖα ἴσως θὰ ἀρχίσετε νὰ φωνάζετε, ἀλλὰ μὴ τὸ κάμετε καθόλου αὐτό. Λέγω δηλαδή, μάθετέ το καλά, ὅτι ἂν θανατώσετε ἐμένα, ποὺ εἶμαι ὅπως πρὸ ὀλίγου σᾶς ἐξέθεσα, θὰ βλάψετε πολὺ περισσότερο τοὺς ἑαυτοὺς σας παρά ἐμέ. Διότι ἐμένα οὔτε ὁ Μέλητος οὔτε ὁ Ἄνυτος ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ με βλάψουν, διότι κατὰ τὴν γνώμην μου δὲν εἶναι θεμιτὸν νὰ βλάπτεται ὁ καλύτερος ἀπὸ τὸν χειρότερον. Ἡμικορεῖ ἴσως νὰ με φονεύσῃ ἢ νὰ με ἐξορίσῃ ἢ νὰ μοῦ στέρησῃ τὰ πολιτικά μου δικαιώματα καὶ αὐτὰ τὰ νομίζει αὐτός, ἴσως δὲ καὶ μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, μεγάλα κακά, ἐγὼ ὅμως δὲν τὰ νομίζω. Κατ' ἐμὲ τὸ μεγαλύτερον κακὸν εἶναι νὰ κἀνῃ κάποιος αὐτὸ ποὺ κἀνῃ αὐτὸς ἐδῶ τώρα, δηλαδή νὰ προσπαθῆ νὰ φονεύσῃ ἕναν ἄνθρωπον ἀδίκως.

Τώρα λοιπὸν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δὲν ἀπολογοῦμαι πλέον διὰ τὸν ἑαυτόν μου, ὅπως ἴσως νομίζει κανεὶς, ἀλλ' ὁμιλῶ διὰ τὸ συμφέρον σας, μήπως μὲ τὴν καταδίκην μου διαπράξετε ἀμαρτήματα ὡς πρὸς τὸ δῶρον ποὺ σᾶς ἐδώρησεν ὁ θεός. Διότι ἂν μὲ φονεύσετε, δὲν θὰ εὔρετε εὐκόλως ἄλλον ἔτσι προσκεκολλημένον ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἀκριβῶς ὅπως — θὰ τὸ εἰπῶ καὶ ἄς εἶναι κάπως γελοῖον — εἰς ἵππον μεγαλόσωμον καὶ καλοῦ γένους, ἀλλὰ κάπως νωθρὸν ἕνεκα τοῦ ὄγκου του χρειάζεται κάποια ἀλογόμυιγα νὰ τὸν ἐξυπνᾷ. Ἔτσι ἀκριβῶς ἐκόλλησεν ἐμένα ὁ θεὸς ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν, διὰ νὰ τρέχω ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ νὰ καθίζω εἰς ὅποιονδήποτε ἀπὸ σᾶς καὶ συνεχῶς νὰ σᾶς ἐξυπνῶ καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω καὶ νὰ σᾶς ἐπιπλήττω. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀποκτήσετε ἄλλον τέτοιον, ὦ ἄνδρες, ὡς ἐκ τούτου πεισθῆτε εἰς τοὺς λόγους μου καὶ μὴ μὲ καταδικάσετε. Ἴσως ὅμως ἀγανακτεῖτε, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἐξυπνοῦν, ἐνῶ ἀκόμη νυστάζουν, καὶ πειθόμενοι εἰς τὸν Ἄνυτον ἴσως μὲ ἕνα κτύπημα εὐκόλως μὲ φονεύσετε, ἀλλὰ εἰς τὸν ὑπόλοιπον βίον σας θὰ εἴσθε διαρκῶς κοιμισμένοι, ἐκτὸς ἂν ὁ θεὸς σᾶς λυπηθῆ καὶ σᾶς στείλῃ κανέναν ἄλλον. Τὸ ὅτι ἐγὼ εἶμαι δῶρον τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν πόλιν, θὰ τὸ καταλάβετε ἀπὸ τὸ ἐξῆς : τὸ νὰ ἔχω δηλαδή ἐγκαταλείψει ὅλας τὰς ἰδικὰς μου ὑποθέσεις καὶ νὰ ἀνέχωμαι τὴν παραμέλησιν τῶν οἰκιακῶν μου τόσα ἔτη τώρα, νὰ ἀσχολοῦμαι δὲ μόνον μὲ τὸ ἰδικόν σας συμφέρον πλησιάζων ἰδιαιτέρως κάθε ἕνα ἀπὸ σᾶς ὡσάν πατὴρ ἢ μεγαλύτερος ἀδελφὸς καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω νὰ φροντίζετε

διὰ τὴν ἀρετὴν, τοῦτο δὲν εἶναι ἀνθρώπινον θέλημα. Καὶ ἐὰν μὲν εἶχον ἀπὸ αὐτὰ κάποιαν ὠφέλειαν καὶ ἐλάμβανον διὰ τὰς συμβουλὰς μου πληρωμὴν, θὰ εἶχον κάποιαν ἀνθρωπίνην δικαιολογίαν. Βλέπετε ὅμως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι, ὅτι οἱ κατήγοροί μου, οἱ ὁποῖοι μὲ τόσῃ ἀναισχυντίαν μὲ κατηγορήσαν διὰ τόσα ἄλλα, ὡς πρὸς τοῦτο δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀποκορυφώσουν τὴν ἀναισχυντίαν των καὶ νὰ φέρουν ἐδῶ μάρτυρα, ὅτι ἐγὼ κάποτε εἰσέπραξα πληρωμὴν ἢ ἐζήτησα. Διότι, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἐγὼ παρουσιάζω ὡς μάρτυρα τῆς ἀληθείας τῶν λόγων μου τὴν πενίαν μου.

XIX. Ἴσως ἤθελε φανῆ παράλογον, ὅτι ἐγὼ ἰδιαιτέρως μὲν δίδω αὐτὰς τὰς συμβουλὰς περιερχόμενος τὴν πόλιν καὶ ἀνακατεύομαι εἰς τόσα πολλά, δημοσίᾳ ὅμως δὲν τολμῶ νὰ ἀνέλθω εἰς τὸ βῆμα ἐνώπιον τοῦ λαοῦ διὰ νὰ συμβουλευέσω τὴν πόλιν. Τὸ αἴτιον τοῦτου εἶναι ἐκεῖνο πού μὲ ἔχετε ἀκούσει πολλάκις νὰ λέγω εἰς διάφορα μέρη, ὅτι δηλαδὴ ἐκδηλώνεται μέσα μου κάτι προσερχόμενον ἀπὸ θεὸν ἢ δαίμονα, αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον διακωμωδῶν ὁ Μέλητος ἀνέφερε καὶ εἰς τὴν καταγγελίαν. Τοῦτο ἤρχισεν ἀπὸ τὴν παιδικὴν μου ἡλικίαν καὶ εἶναι ἓνα εἶδος φωνῆς πού, ὅταν ἐκδηλωθῇ, μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ αὐτὸ πού πρόκειται νὰ πράξω, δὲν ἔχει δὲ ποτὲ προτρεπτικὸν χαρακτῆρα. Αὐτὸ εἶναι πού ἐναντιώνεται καὶ δὲν μὲ ἀφίνει νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὰ πολιτικά, διότι γνωρίζετε πολὺ καλά, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι ἐγὼ πρὸ πολλοῦ θὰ εἶχον χαθῆ, ἂν εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐπιχειρήσει νὰ ἀναμειχθῶ εἰς τὰ πολιτικά καὶ δὲν θὰ εἶχον ὠφελήσει καθόλου οὔτε σᾶς οὔτε τὸν ἑαυτόν μου. Καὶ μὴ ὀργίζεσθε ἐναντίον μου, ἂν λέγω τὴν ἀλήθειαν· διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι κανεὶς ἄνθρωπος δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σωθῇ, ἂν φανερὰ ἐναντιώνεται εἰς τὸ ἰδικόν σας ἢ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο πλῆθος λαοῦ καὶ ἐμποδίζῃ νὰ γίνωνται εἰς τὴν πόλιν πολλαὶ ἀδικίαι καὶ παρανομίαι. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη, ἐκεῖνος πού θέλει πραγματικὰ νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὸ δίκαιον, νὰ ζῆ ὡς ἰδιώτης καὶ νὰ μὴ ἀναμειγνύεται εἰς τὸ δημόσιον βίον, ἂν θέλῃ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του ἔστω καὶ δι' ὀλίγα ἔτη.

XX. Θὰ σᾶς παρουσιάσω δι' αὐτὰ πού εἶπα ὡς ἀποδείξεις ἀδιαφιλονικήτους ὄχι λόγους, ἀλλ' ἐκεῖνο πού σεῖς, ἐκτιμᾶτε, δηλαδὴ ἔργα. Ἀκούσατε λοιπὸν αὐτὰ πού μού ἔχουν συμβῆ διὰ νὰ γνωρίζετε, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποχωρήσω εἰς οὐδένα εἰς βᾶρος τοῦ δικαίου, ἀπὸ

φόβον θανάτου και ὅτι ἡ ἀκαμψία μου ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὸν θάνατον. Αὐτὰ ποῦ θὰ εἰπῶ εἶναι ἐνοχλητικά και ὄχι κατάλληλα διὰ δικαστήριον, ἀλλ' ὅμως ἀληθινά. Ἐγὼ δηλαδὴ, ὦ Ἀθηναῖοι, κανένα ἄλλο ἀξίωμα δὲν ἔλαβον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ κάποτε ἐκκληρώθην βουλευτής. Ἐτυχε δὲ ἡ φυλή μας ἡ Ἀντιοχίς νὰ πρυτανεύη, ὅταν σεῖς τοὺς δέκα στρατηγούς, ποῦ δὲν ἐσήκωσαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν ναυμαχίαν, ἠθέλετε νὰ τοὺς δικάσετε ὅλους μαζί, πρᾶγμα παράνομον, ὅπως ἀνεγνωρίσατε ὅλοι ἀργότερα. Τότε ἐγὼ μόνος ἀπὸ τοὺς πρυτάνεις ἠναντιώθην εἰς τὴν θέλησίν σας, διὰ νὰ ἐμποδίσω τὴν παρανομίαν, και ἐψήφισα τὸ ἀντίθετον ἀπὸ σᾶς. Ἐγένοντο δὲ αὐτὰ, ἐνῶ οἱ ῥήτορες ἠτοιμάζοντο νὰ καταθέσουν πρότασιν συλλήψεως και φυλακίσεώς μου, σεῖς δὲ με κραυγὰς τοὺς παρεκινεῖτε, ὅμως ἐγὼ εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἔχω μεγαλυτέραν ὑποχρέωσιν νὰ κινδυνεύω ὑπερασπιζόμενος τὸν νόμον και τὸ δίκαιον παρὰ νὰ ταχθῶ με τὸ μέρος σας, ὅταν ἡ ἐπιθυμία σας δὲν ἦτο δίκαια, ἀπὸ φόβον φυλακίσεως ἢ θανάτου.

Αὐτὰ συνέβαινον, ἐνῶ ἡ πόλις εἶχεν ἀκόμη δημοκρατίαν. Ὅταν δὲ ἔγινεν ἡ ὀλιγαρχία, οἱ τριάκοντα με ἐκάλεσαν εἰς τὴν Θόλον ἐμένα και τέσσαρας ἄλλους και με διέταξαν νὰ φέρω ἀπὸ τὴν Σαλαμίνα τὸν Λέοντα τὸν Σαλαμίνιον, διὰ νὰ φονευθῇ, ὅπως ὡς γνωστὸν και πολλοὺς ἄλλους διέτασσαν πολλάκις ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ἠθελον νὰ κάμουν συνενόχους ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους πολίτας. Τότε ὅμως ἐγὼ ὄχι με λόγους, ἀλλὰ με ἔργα ἔδειξα πάλιν, ὅτι τὸν θάνατον τὸν λογαριάζω ἐπιτρέψατέ μου νὰ ἐκφρασθῶ κάπως χωριάτικα, σὰν ἓνα τίποτε, ὅλη μου δὲ ἡ φροντίς στρέφεται πρὸς τὸ νὰ μὴ πράξω κάτι ἄδικον και ἀνόσιον. Ἐμένα δηλαδὴ ἡ ἐξουσία ἐκείνη, ποῦ ἦτο τόσο ἰσχυρά, δὲν με ἐπτόησε τόσο, ὥστε νὰ πράξω κάτι ἄδικον, ἀλλὰ μόλις ἐβγήκαμεν ἀπὸ τὴν Θόλον, οἱ μὲν τέσσαρες ἄλλοι ἐπῆγαν εἰς τὴν Σαλαμίνα και ἔφεραν τὸν Λέοντα, ἐγὼ δὲ ἐπῆγα ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν μου. Και ἴσως διὰ τὸ γεγονός τοῦτο νὰ ἐφονεύμην, ἐάν ἡ ἐξουσία ἐκείνη δὲν κατελύετο γρήγορα. Αὐτὰ βεβαίως δύνανται νὰ τὰ βεβαιώσουν πολλοὶ μάρτυρες.

XXI. Ἐχετε λοιπὸν τὴν γνώμην, ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ζήσω τόσα ἔτη, ἂν ἀνεμειγνυόμεν εἰς τὰ δημόσια και ὑπεστήριζον τὰ δίκαια ὡς ἔντιμος πολίτης και ἐθεώρουν καθήκόν μου νὰ ἔχω τὸ δίκαιον ὡς σπουδαιοτάτην φροντίδα ; Κάθε ἄλλο, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἐγὼ οὔτε

οίωσθήποτε ἄλλος ἄνθρωπος. Ἄλλ' ἐγὼ καθ' ὅλον τὸν βίον μου, καὶ τὸν δημόσιον, ἂν κάποτε ἀνεμίχθην, καὶ τὸν ἰδιωτικόν, θὰ ἰδῆτε ὅτι εἶχον πάντοτε αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα, δηλαδή νὰ μὴ ἐπιτρέπω ποτὲ τίποτε ἀντίθετον τοῦ δικαίου, εἰς οὐδένα, οὔτε εἰς οἰονδήποτε ἐξ αὐτῶν, τοὺς ὁποίους οἱ διαβάλλοντες ἐμὲ λέγουν μαθητάς μου. Ἐγὼ μέχρι σήμερον δὲν ὑπῆρξα διδάσκαλος οὐδενός, ἀλλὰ ἂν κανεῖς ἤθελε νὰ μὲ ἀκούῃ ὁμιλοῦντα καὶ ἐκτελοῦντα τὸ καθήκον μου, ἢ νεώτερος ἢ πρεσβύτερος, κανένα ποτὲ δὲν ἠμπόδισα. Οὔτε συζητῶ, ὅταν λαμβάνω χρήματα, ἀρνοῦμαι δὲ, ὅταν δὲν λαμβάνω, ἀλλὰ παρέχω τὸ ἴδιον δικαίωμα καὶ εἰς πλούσιον καὶ εἰς πτωχὸν νὰ μὲ ἐρωτᾷ καὶ ὅποιος θέλει νὰ ἀποκρίνεται εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου καὶ νὰ ἀκούῃ κατόπιν τὰς γνώμας μου. Δι' ὅλους αὐτοὺς δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἔχω καμμίαν εὐθύνην, ἂν κανεῖς γίνεται χρηστὸς ἢ ὄχι, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπεσχέθην ποτὲ εἰς οὐδένα οἰανδήποτε διδασκαλίαν οὔτε ἐδίδαξα. Ἄν δὲ κανεῖς ἰσχυρίζεται, ὅτι ἤκουσεν ἢ ἔμαθε ἀπὸ ἐμὲ ἰδιαιτέρως κάτι ποῦ δὲν τὸ ἤκουσαν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, νὰ εἴσθε βέβαιοι ὅτι δὲν λέγει ἀλήθειαν.

XVII. Ἄλλά, διατὶ ἀκριβῶς μερικοὶ εὐχαριστοῦνται νὰ μένουν πολὺν χρόνον μαζί μου ; Τὸ ἔχετε ἀκούσει, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διότι ἐγὼ σᾶς εἶπα ὅλην τὴν ἀλήθειαν. Εὐχαριστοῦνται, διότι ἀκούουν νὰ ἐλέγχωνται οἱ νομίζοντες ὅτι εἶναι σοφοί, ἐνῶ δὲν εἶναι. Τοῦτο πράγματι δὲν εἶναι δυσάρεστον. Ἐγὼ ὅμως ἀσχολοῦμαι εἰς τὸν ἐλεγχον τοῦτον, διότι, καθὼς εἶπα, μὲ διέταξεν ὁ θεὸς καὶ μὲ χρησμὸν τοῦ μαντείου καὶ μὲ ὄνειρα καὶ μὲ κάθε τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον κάποτε κάποια θεῖα θέλησις διέταξεν ἄνθρωπον νὰ κἀνῃ κάτι. Ὁ ἰσχυρισμὸς μου, ὦ Ἀθηναῖοι, καὶ ἀληθινὸς εἶναι καὶ εὐκόλως ἀποδεικνύεται. Διότι, ἂν ἐγὼ πραγματικὰ ἄλλους μὲν ἐκ τῶν νέων διαφθείρω, ἄλλους δὲ ἔχω διαφθείρει, ἔπρεπε βέβαια μερικοὶ ἀπὸ αὐτοῦς, ὅταν ἐμεγάλωσαν, ἂν ἀντελήφθησαν ὅτι ἐγὼ κατὰ τὴν νεότητά των τοὺς συνεβούλευσα κάτι κακόν, νὰ παρουσιασθοῦν τώρα, νὰ μὲ κατηγορήσουν καὶ νὰ ζητήσουν τὴν τιμωρίαν μου. Ἄν πάλιν δὲν ἤθελον οἱ ἴδιοι, ἔπρεπε κάποιοι ἀπὸ τοὺς οἰκείους των, πατέρες ἢ ἀδελφοὶ ἢ ἄλλοι συγγενεῖς, ἂν εἶχον πάθει κάποιο κακόν ἀπὸ ἐμένα οἱ ἰδικοὶ των, νὰ τὸ ἐνθυμηθοῦν τώρα καὶ νὰ ζητοῦν τὴν τιμωρίαν μου. Ὅπωςδὴποτε εἶναι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρόντες, τοὺς ὁποίους βλέπω. Πρῶτον μὲν ὁ Κρίτων, συνομηλικὸς καὶ συνδημότης μου, πατὴρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Κριτοβούλου, ἔπειτα ὁ Λυσσ-

νίας, ὁ Σφήττιος, πατήρ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Αἰσχίνου, κατόπιν ὁ Ἄντιφῶν ὁ Κηφισιεὺς πατήρ τοῦ Ἐπιγένου, ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ ἄλλοι, τῶν ὁποίων οἱ ἀδελφοὶ ἐσύχναζον πλησίον μου κατὰ τὰς συζητήσεις, ὁ Νικόστρατος ὁ Θεοζοτίδου, ἀδελφὸς τοῦ Θεοδότου — ἀφοῦ δὲ ὁ Θεόδοτος ἔχει ἀποθάνει, δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸν ἐμποδίση μὲ παρακλήσεις — ὁ Πάραλος ὁ υἱὸς τοῦ Δημοδόκου, τοῦ ὁποίου ἀδελφὸς ἦτο ὁ Θεάγης. Ἐδῶ εἶναι καὶ ὁ Ἀδείμαντος ποῦ εἶναι ἀδελφὸς του αὐτὸς ἐδῶ ὁ Πλάτων καὶ ὁ Αἰαντόδωρος, ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Ἀπολλοδώρου. Ὅλοι αὐτοὶ εἶναι παρόντες, ἀλλὰ δύναμαι νὰ σᾶς ὀνομάσω καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἔπρεπεν ὁ Μέλητος νὰ ἀναφέρῃ κάποιον εἰς τὸν λόγον του ὡς μάρτυρα. Ἄν μάλιστα τὸ ἐλησμόνησε τότε, ἐπιτρέψατε νὰ εἶπῃ τώρα, ὅ,τι σχετικὸν ἔχει· ἐγὼ παραχωρῶ μέρος ἀπὸ τὴν ὥραν μου. Ἄλλὰ θὰ συμβῆ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον τούτου, ὧ ἄνδρες. Θὰ ἰδῆτε δηλαδὴ ὅτι ὅλοι εἶναι πρόθυμοι νὰ ὑπερασπίσουν ἐμὲ τὸν διαφθείροντα, τὸν βλάπτοντα τοὺς οἰκείους αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Μέλητος καὶ ὁ Ἄνυτος. Καὶ ἴσως οἱ ἴδιοι οἱ διεφθαρμένοι θὰ εἶχαν κάποιον λόγον νὰ μὲ ὑπερασπίσουν, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποῦ δὲν διεφθάρησαν, οἱ συγγενεῖς τούτων ποῦ εἶναι τώρα ἡλικιωμένοι, ποῖον ἄλλον λόγον ἔχουν νὰ μὲ ὑπερασπίσουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ δίκαιον, διότι γνωρίζουν ὅτι ὁ μὲν Μέλητος ψεύδεται ἐγὼ δὲ λέγω τὴν ἀλήθειαν ;

Ε'

Ἐπίλογος τῆς ἀπολογίας.

Δικαιολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὴν στάσιν του ἐν τῷ δικαστηρίῳ.

XXIII. Ἄρκετὰ πλέον, ὧ ἄνδρες. Ἐκεῖνα ποῦ εἶχον νὰ εἶπω πρὸς ἀπολογίαν μου σχεδὸν αὐτὰ εἶναι, ἴσως δὲ καὶ μερικὰ ἄλλα παρόμοια. Τώρα ὅμως εἶναι δυνατὸν κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ἀγανακτήσῃ ἐνθυμούμενος τὴν ἰδικὴν του περίπτωσιν. Ὅταν δηλαδὴ αὐτὸς κάποτε ἐδικάζετο δι' ὑπόθεσιν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ, παρεκάλεσε τοὺς δικαστὰς καὶ τοὺς ἰκέτευσεν μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ ἔφερον ἐδῶ τὰ παιδιὰ του, διὰ νὰ τὸν λυπηθοῦν ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον, καὶ ἄλλους οἰκείους του καὶ πολλοὺς φίλους του, ἐνῶ ἐγὼ δὲν κάμνω τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, ἀφοῦ μάλιστα διατρέχω, καθὼς φαίνεται, τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἴσως λοιπὸν κανεῖς, ἂν τοῦ ἔλθουν εἰς τὸν νοῦν αὐτὰ, διατεθῆ ἑναντίον μου κάπως δυσμενῶς καὶ ὠργισμένως ψηφίσῃ περὶ ἐμοῦ ὑπὸ

τὴν ἐπίδρασιν τῆς ὀργῆς. Ἐὰν τυχὸν κάποιος ἀπὸ σᾶς εὐρίσκειται εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν — ἐγὼ βέβαια δὲν θεωρῶ κανένα σας ἄξιον διὰ παρόμοιον πάθημα — ἀλλ' ἂν τέλος πάντων ὑπάρχει, νομίζω ὅτι θὰ ἦτο κατάλληλος ἀπάντησις δι' αὐτὸν ἢ ἐξῆς. «Ἐχω καὶ ἐγώ, φίλτατε, κάποιους οἰκείους. Διότι βέβαια καὶ ἐγὼ δὲν ἐγεννήθην, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ὅμηρου, ἀπὸ δρυῶν ἢ ἀπὸ πέτρων. Ἐγεννήθην ἀπὸ ἀνθρώπους, ὥστε καὶ συγγενεῖς ἔχω καὶ υἱούς, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τρεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας εἶναι μειράκιον οἱ δὲ ἄλλοι δύο παιδιά. Ὅμως δὲν θὰ παρουσιάσω κανένα ἐδῶ, διὰ τὸ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ με ἀθωώσετε. Διὰ τὸ λοιπὸν δὲν θὰ κάμω τίποτε ἀπὸ αὐτά; Ὅχι ἀπὸ ἀλαζονείαν, ὧ Ἀθηναῖοι, οὔτε ἀπὸ περιφρόνησιν πρὸς ὑμᾶς. Ἄν ἐγὼ ἀντιμετωπίζω τὸν θάνατον μὲ θάρρος ἢ ὄχι, εἶναι ἄλλο ζήτημα, πάντως ὅμως νομίζω ὅτι διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὴν ἰδικὴν μου καὶ τὴν ἰδικὴν σας καὶ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως δὲν εἶναι τιμητικὸν νὰ κάμω κάτι ἀπὸ αὐτά, μάλιστα τώρα ποῦ εὐρίσκομαι εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν καὶ ἔχω ἀποκτήσει αὐτὸ τὸ ὄνομα, εἴτε εἶναι ἀλήθεια εἴτε ὄχι. Ὅπωςδὴποτε ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Σωκράτης διαφέρει κατὰ τι ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους. Ἄν λοιπὸν οἱ θεωρούμενοι ἐξ ὑμῶν ὅτι διαφέρουν εἴτε κατὰ τὴν σοφίαν, εἴτε κατὰ τὴν ἀνδρείαν, εἴτε κατὰ οἰανδήποτε ἄλλην ἀρετὴν, φέρονται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, θὰ εἶναι ἐντροπή. Ἐγὼ βέβαια ἔχω ἰδεῖ πολλὰς φορὰς μερικοὺς, οἱ ὅποιοι θεωροῦνται ὅτι ἔχουν κάποια ἀξίαν, ὅταν δικάζωνται νὰ κάνουν παράδοξα πράγματα, διότι νομίζουν ὅτι θὰ πάθουν κάτι φοβερόν, ἂν καταδικασθοῦν εἰς θάνατον ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ μείνουν ἀθάνατοι, ἂν δὲν τοὺς φονεύσετε σεῖς. Αὐτοὶ κατὰ τὴν γνώμην μου προσάπτουν εἰς τὴν πόλιν ἐντροπήν, ὥστε νὰ σχηματίσῃ τὴν γνώμην κάποιος ξένος, ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας ὅσοι διακρίνονται διὰ τὴν ἀρετὴν των, τοὺς ὁποίους οἱ συμπολιταὶ των προκρίνουν διὰ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἀξιώματα, δὲν ἔχουν καμμίαν διαφορὰν ἀπὸ τὰς γυναῖκας. Αὐτὰ λοιπὸν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, οὔτε ἡμεῖς πρέπει νὰ τὰ πράττωμεν, οἱ θεωρούμενοι πὼς ἔχομεν κάποια ἀξίαν, ἔστω καὶ μικράν, οὔτε σεῖς νὰ τὰ ἐπιτρέψετε, ἂν τὰ πράττωμεν, ἀλλὰ νὰ φανερώσετε μὲ τὴν στάσιν σας, ὅτι πολὺ ἀυστηρότερον θὰ κρίνετε ὅποιον εἰσάγει εἰς τὸ δικαστήριον αὐτὰς τὰς θεατρικὰς σκηναὺς καὶ κάμνει καταγέλαστον τὴν πόλιν, παρὰ ἐκεῖνον ποῦ διατηρεῖ τὴν ἀταραξίαν του.

XXIV. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς ἀξιοπρέπειας, ἔχω τὴν γνώ-

μην, ὦ ἄνδρες, ὅτι δὲν εἶναι οὔτε δίκαιον νὰ παρακαλῆ κανεὶς τὸν δικαστὴν καὶ νὰ ἀθωώνεται μὲ τὰς παρακλήσεις, ἀντὶ νὰ διαφωτίζη καὶ νὰ πείθῃ. Διότι ὁ δικαστὴς δὲν κάθεται εἰς τὴν ἔδραν του διὰ νὰ ἀπονέμῃ χαριστικῶς τὰ δίκαια, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰ κρίνῃ, ἔχει δὲ ὀρκισθῆ ὅτι δὲν θὰ κάμῃ χάριν εἰς ὅποιον τοῦ ἀρέσει, ἀλλὰ θὰ δικάσῃ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους. Ἐπομένως δὲν εἶναι πρέπον οὔτε ἡμεῖς νὰ σᾶς συνηθίζωμεν νὰ ἐπιορκῆτε, οὔτε σεῖς νὰ ἀποκτᾶτε αὐτὴν τὴν συνήθειαν, διότι ἄλλως οὔτε ἡμεῖς θὰ εἴμεθα εὐσεβεῖς οὔτε σεῖς. Μὴν ἔχετε λοιπόν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀπὸ ἐμένα τὴν ἀξίωσιν νὰ πράξω ἐνώπιόν σας αὐτά, τὰ ὁποῖα δὲν τὰ θεωρῶ μήτε ἔντιμα μήτε δίκαια μήτε ὅσια, ἐφ' ὅσον μάλιστα, μὰ τὸν Δία, κατηγοροῦμαι ἀπὸ αὐτὸν ἐδῶ τὸν Μέλητον ἐπὶ ἀσεβείᾳ. Διότι προφανῶς, ἂν προσεπάθουν νὰ σᾶς πείσω μὲ αὐτὰ τὰ μέσα καὶ σᾶς ἐβίαζον μὲ παρακλήσεις νὰ παραβῆτε τὸν ὄρκον σας, θὰ ἦτο ὡς νὰ σᾶς διδάσκω νὰ μὴ πιστεύετε τοὺς θεοὺς καὶ ἡ ἀπολογία μου θὰ ἦτο κυριολεκτικῶς κατηγορία ἐναντίον μου, ὅτι δὲν πιστεύω θεοὺς. Ἀλλὰ κάθε ἄλλο παρὰ τοῦτο συμβαίνει. Διότι ἐγώ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, πιστεύω εἰς τοὺς θεοὺς, ὅσον δὲν πιστεύει κανεὶς ἀπὸ τοὺς κατηγοροὺς μου, καὶ ἐπαφίεμαι εἰς τὴν κρίσιν τὴν ἰδικὴν σας καὶ τῶν θεῶν, διὰ νὰ ἀποφασίσετε περὶ ἐμοῦ, ὅπως θὰ εἶναι τὸ καλύτερον καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ σᾶς.

Σ'

Πρότασις τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ποινῆς μετὰ τὴν παραδοχὴν τῆς ἐνοχῆς του.

XXV. Εἰς τὸ νὰ μὴ ἀγανακτῶ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, διὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ μὲ ἐθεωρήσατε ἐνοχον, καὶ ἄλλα πολλὰ συντελοῦν καὶ τὸ ὅτι δὲν ἦτο δι' ἐμὲ ἀπροσδόκητον. Πολὺ περισσότερον παραξενεύομαι διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπὲρ ἐμοῦ καὶ τῶν ἐναντίον μου ψήφων. Διότι εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι ἡ διαφορὰ δὲν θὰ ἦτο τόσον μικρά, ἀλλὰ πολὺ μεγάλη. Καὶ τώρα βλέπω, ὅτι τριάκοντα μόνον ψῆφοι ἂν ἐπιπτον ἀπὸ τὰς καταδικαστικὰς εἰς τὰς ἀθωωτικὰς, θὰ εἶχον ἀθωωθῆ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Μέλητον, νομίζω ὅτι καὶ τώρα ἀπηλλάγην ἀπὸ τὴν κατηγορίαν του, καὶ ὄχι μόνον ἀπηλλάγην, ἀλλὰ καὶ ὅτι θὰ κατεδικάζετο εἰς πρόστιμον χιλίων δραχμῶν, ὡς μὴ λαβὼν μὲ τὸ μέρος του τὸ ἐν πέμπτον τοῦ συνόλου τῶν ψήφων, ἂν δὲν παρουσιάζοντο νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἐναντίον μου κατηγορίαν ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Λύκων.

XXVI. Προτείνει λοιπόν ο άνθρωπος ως ποιήν δι' ἐμὲ τὸν θάνατον. "Ἐχει καλῶς. Ἐγὼ τώρα ποίαν ποιήν πρέπει νὰ ἀντιπροτείνω, διὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν γνώμην σας ; " Ἀλλην τινὰ ἢ αὐτὴν ποῦ μοῦ ἀξίζει ; Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή ; Τί μοῦ ἀξίζει νὰ πάθω ἢ νὰ πληρώσω, διότι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς μου δὲν ἐκάθησα εἰς τὴν ἡσυχίαν μου, ἀλλὰ πρῶτον μὲν παρημέλησα ἐκεῖνα διὰ νὰ ὅποια ἐνδιαφέρονται οἱ πολλοί, δηλαδὴ τὴν ἀπόκτησιν χρημάτων, τὰς ὑποθέσεις τοῦ οἴκου μου, τὰ στρατηγικὰ ἀξιώματα, τὰς πολιτικὰς ἀγορεύσεις, τὰς ἄλλας ἀρχάς, τὰς πολιτικὰς ομάδας καὶ τὰ κόμματα, ποῦ συγκροτοῦνται συνήθως εἰς τὴν πόλιν, ἐπειδὴ ἐνόμιζον ὅτι ἤμην κάπως ἀνώτερος ἀπὸ τὸ νὰ ζητήσω εἰς αὐτὰ τὴν σωτηρίαν μου, ἐφ' ὅσον μὲ τὴν ἀσχολίαν μου εἰς αὐτὰ δὲν ἐπρόκειτο νὰ προσφέρω καμμίαν ὠφέλειαν οὔτε εἰς ὑμᾶς οὔτε εἰς τὸν ἑαυτὸν μου. Δεύτερον δὲ ἐπροτίμησα τὴν γνωστὴν εἰς ὑμᾶς ἀσχολίαν, δηλαδὴ νὰ προσφέρω εἰς τὸν καθένα σας χωριστὰ τὴν μεγίστην, κατὰ τὴν γνώμην μου εὐεργεσίαν, προσπαθῶν νὰ πείσω κάθε ἕνα μῆτε διὰ τὰ ἰδιωτικὰ του συμφέροντα νὰ φροντίζη, πρὶν φροντίσῃ νὰ γίνῃ ὁ ἴδιος, ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερος καὶ φρονιμώτερος, μῆτε διὰ τὰ ζητήματα τῆς πόλεως, πρὶν φροντίσῃ διὰ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ ἐπιπέδου αὐτῆς, ὁμοίως δὲ νὰ ἀσχολῆται καὶ διὰ τὰ ἄλλα ζητήματα. Τί λοιπὸν ἀξίζω νὰ πάθω δι' αὐτὴν τὴν δρᾶσίν μου ; Ἀσφαλῶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κάτι καλὸν, ἐὰν πρέπει νὰ προτείνω ποιήν πραγματικὰ ἀνταξίαν. Καὶ μάλιστα κάτι καλὸν ποῦ νὰ ἀρμόζῃ εἰς ἐμέ. Τί ἀρμόζει λοιπὸν εἰς ἕνα πτωχὸν εὐεργέτην, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ εὐκαιρῇ, διὰ νὰ σᾶς προτρέπη εἰς τὴν ἀρετὴν ; Δὲν ὑπάρχει, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δι' ἕνα τέτοιον ἄνθρωπον τίποτε περισσότερον ἀρμόζον, ἀπὸ τὸ νὰ τρέφεται ὑπὸ τῆς πόλεως δωρεὰν εἰς τὸ Πρυτανεῖον. Ἀρμόζει τοῦτο πολὺ περισσότερον εἰς αὐτόν, παρὰ εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἐκέρδισεν Ὀλυμπιακὴν νίκην εἰς ἀγῶνα ἐνὸς ἵππου ἢ εἰς ἀγῶνα ἄρματος μὲ δύο ἢ τέσσαρας ἵππους. Διότι ἐκεῖνος σᾶς κάμνει νὰ φαίνεσθε εὐδαίμονες, ἐγὼ δὲ νὰ εἴσθε πραγματικά. Καὶ ἐκεῖνος δὲν ἔχει καθόλου ἀνάγκην διατροφῆς δωρεάν, ἐγὼ δὲ ἔχω. Ἐὰν λοιπὸν πρέπει νὰ προτείνω ποιήν δικαίαν καὶ ἀνταξίαν, αὐτὴν προτείνω, δηλαδὴ τὴν δωρεάν διατροφὴν εἰς τὸ Πρυτανεῖον.

XXVII. Ἴσως ὅμως μὲ αὐτὰ ποῦ λέγω σᾶς φαίνομαι πάλιν ὅτι ὁμιλῶ κατὰ παρόμοιον τρόπον, ὅπως ὁμίλησα περὶ τοῦ οἴκου καὶ

τῶν παρακλήσεων, δηλαδή ἀλαζονεύομενος. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές, ὦ Ἀθηναῖοι, μᾶλλον δὲ ἔχει ὡς ἐξῆς. Ἐγὼ ἔχω πεποιθήσῃν ὅτι δὲν ἀδικῶ κανέναν ἄνθρωπον μὲ τὴν θέλησίν μου, δὲν κατορθώνω ὅμως νὰ σᾶς πείσω, διότι ὁ χρόνος τῆς συνομιλίας μας εἶναι ὀλίγος. Ἐάν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὑπῆρχε καὶ εἰς ἡμᾶς, ὅπως εἰς ἄλλους ἀνθρώπους, νόμος νὰ μὴ διαρκοῦν μίαν ἡμέραν αἰπερὶ θανάτου δίκαι, ἀλλὰ πολλὰς, θὰ ἐπέιθεσθε. Τώρα ὅμως δὲν εἶναι εὐκόλον ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ διαλύσω μεγάλης διαβολάς. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι δὲν ἀδικῶ κανένα, δὲν παραδέχομαι καθόλου νὰ ἀδικήσω τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ εἰπῶ ὁ ἴδιος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μου ὅτι εἶμαι ἄξιος κάποιου κακοῦ καὶ νὰ προτείνω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου τὴν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς αὐτὸ ποινὴν. Τί ἔχω νὰ φοβηθῶ ; Θὰ φοβηθῶ, μήπως πάθω τοῦτο, ποῦ προτείνει ὁ Μέλητος, τὸ ὅποῖον λέγω ὅτι δὲν γνωρίζω, ἂν εἶναι καλὸν ἢ κακόν, καὶ θὰ προτείνω ἀντ' αὐτοῦ κάτι ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι κακά, ἐκλέγων αὐτὸ ὡς τιμωρίαν μου ; Νὰ προτείνω φυλάκισιν ; Καὶ τί νὰ τὴν κάμω τὴν ζωὴν εἰς τὸ δεσμοκτήριον, ὅπου θὰ εἶμαι δοῦλος εἰς τοὺς ἐκάστοτε ἐκλεγομένους ἄρχοντας, δηλαδή τοὺς ἑνδεκα ; Ἡ μήπως νὰ προτείνω πρόστιμον καὶ νὰ φυλακισθῶ, μέχρις ὅτου πληρώσω ; Ἀλλὰ εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ προηγουμένον, διότι δὲν ἔχω χρήματα, ἀπὸ τὰ ὅποια νὰ πληρώσω. Μήπως τέλος πάντων νὰ προτείνω ἐξορίαν ; Διότι ἴσως αὐτὴν τὴν ποινὴν θὰ ἐδέχεσθε νὰ μοῦ τὴν ἐπιβάλετε. Θὰ πρέπει νὰ μὲ κατέχη μεγάλη φιλοζωία, ἂν εἶμαι τόσο ἀσυλλόγιστος, ὥστε νὰ μὴ δύναμαι νὰ σκεφθῶ ὅτι σεῖς ποῦ εἴσθε συμπολιταὶ μου δὲν ἠμπορέσατε νὰ ἀνεχθῆτε τὰς ἀσχολίας μου καὶ τοὺς λόγους ἀλλὰ τὰ ἐθεωρήσατε ἐνοχλητικὰ καὶ μισητά, ὥστε ζητεῖτε τώρα νὰ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτά. Θὰ εὔρεθοῦν τάχα ἄλλοι νὰ τὰ ἀνεχθοῦν χωρὶς στενοχωρίαν ; Κάθε ἄλλο, ὦ Ἀθηναῖοι. Ὁραία λοιπὸν θὰ εἶναι ἡ ζωὴ μου, ἂν φύγω ἀπὸ τὴν πατρίδα μου εἰς αὐτὴν τὴν ἡλικίαν καὶ περιέρχωμαι τὰς διαφόρους πόλεις συνεχῶς ἐκδιωκόμενος. Διότι εἶμαι βέβαιος, ὅτι ὅπου καὶ ἂν ὑπάγω οἱ νέοι θὰ παρακολουθοῦν τὰς συζητήσεις μου, ὅπως ἐδῶ. Ἄν λοιπὸν ἐγὼ τοὺς ἀπομακρύνω, θὰ μὲ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν πόλιν των αὐτοὶ πείθοντες τοὺς ἡλικιωμένους. Ἄν πάλιν δὲν τοὺς ἀπομακρύνω, θὰ μὲ ἐκδιώξουν οἱ πατέρες καὶ οἱ συγγενεῖς των, διὰ νὰ προφυλάξουν αὐτούς.

XXVIII. Ἴσως ὅμως θὰ μοῦ εἰπῆ κανεὶς: «θὰ σοῦ εἶναι ἀδύνα-

τον, ὦ Σωκράτη, ἀφοῦ φύγῃς ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ζήσης ἡσυχος, χωρὶς νὰ συζητῆς ;» Ἄκριβῶς αὐτὸ εἶναι τὸ σημεῖον, διὰ τὸ ὅποιον εἶναι δυσκολώτατον νὰ πείσω μερικοὺς ἀπὸ σᾶς. Διότι ἂν εἰπῶ, ὅτι αὐτὸ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ἀπειθῆσω εἰς τὸν θεόν, καὶ δι' αὐτὸ μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσω ἡσυχος, δὲν θὰ μὲ πιστεῦσετε νομίζοντες ὅτι εἰρωνεύομαι. Ἄν πάλιν σᾶς εἰπῶ, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ μέγιστον ἀγαθὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον, νὰ συζητῇ καθημερινῶς διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ διὰ τὰ ἄλλα, διὰ τὰ ὅποια μὲ ἀκούετε νὰ συζητῶ ἐξετάζων τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ὅτι βίος ποῦ δὲν ὑποβάλλεται εἰς ἐξέτασιν εἶναι ἀπαράδεκτος διὰ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὰ πολὺ ὀλιγώτερον θὰ τὰ πιστεῦσετε. Καὶ ὅμως, ὦ ἄνδρες, αὐτὰ εἶναι ἔτσι, ὅπως σᾶς λέγω, ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ σᾶς πείσω. Ἐκτὸς τούτου δὲ ἐγὼ ἔχω συνηθίσει νὰ μὴ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸν μου ἄξιον νὰ πάθῃ κανένα κακόν. Πάντως ἐὰν εἶχον χρήματα, θὰ ἐπρότεινον ὡς ποινὴν ἕνα ποσὸν ποῦ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸ πληρώσω, διότι δὲν θὰ μοῦ ἐγίνετο καμμία βλάβη ἀπὸ αὐτό. Ὅμως δὲν ἔχω, ἐκτὸς ἐὰν θέλετε νὰ προτείνω, ὅσον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πληρώσω· καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἠδυνάμην νὰ πληρώσω μίαν μνᾶν. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ πρόσπιμον προτείνω. Αὐτὴν τὴν στιγμὴν ὁ Πλάτων, αὐτὸς ἐδῶ, καὶ ὁ Κρίτων καὶ ὁ Κριτόβουλος καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος μὲ προτρέπουν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, νὰ προτείνω ὡς ποινὴν τὸ ποσὸν τῶν τριάκοντα μνῶν καὶ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐγγυηταί. Προτείνω λοιπὸν τὸ ποσὸν αὐτό, διὰ τὸ ὅποιον θὰ σᾶς εἶναι ἐγγυηταὶ ἄνθρωποι ἀξιόχρεοι.

Ζ'

Προσλαλιά τοῦ Σωκράτους πρὸς τοὺς δικαστὰς

μετὰ τὴν καταδίκην του εἰς θάνατον.

XXIX. Διὰ κέρδος ὄχι πολλοῦ χρόνου, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, θὰ σᾶς κακολογοῦν καὶ θὰ σᾶς κατηγοροῦν ὅσοι θέλουν νὰ δυσφημοῦν τὴν πόλιν, ὅτι ἐφρονεύσατε τὸν Σωκράτη, ἕναν ἄνθρωπον σοφόν, διότι ἀσφαλῶς θὰ εἰποῦν ὅτι εἶμαι σοφός, καὶ ἂν δὲν εἶμαι, ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ σᾶς προσάψουν μομφήν. Αὐτὸς ὁ θάνατος θὰ σᾶς ἔκαμνε τὴν χάριν νὰ ἔλθῃ μόνος του, ἂν ἐπεριμένετε ὀλίγον χρόνον, διότι βλέπετε ὅτι ἡ ἡλικία μου ἔχει προχωρήσει εἰς τὸν δρόμον τῆς ζωῆς καὶ εὐρίσκεται πλεονικοντὰ εἰς τὸν θάνατον. Αὐτὰ βέβαια τὰ λέγω ὄχι πρὸς ὅλους ὑμᾶς, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐκείνους ποῦ μὲ κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Λέγω δὲ καὶ

τὰ ἐξῆς πρὸς τοὺς ἰδίους. Ἴσως νομίζετε, ὦ ἄνδρες, ὅτι κατεδικάσθη ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ σᾶς ἐπειθον, ἂν εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι πρόπον νὰ λέγω καὶ νὰ πράττω τὰ πάντα διὰ νὰ ἀποφύγω τὴν καταδίκην. Κάθε ἄλλο. Κατεδικάσθη βέβαια ἀπὸ κάποιαν ἔλλειψιν ὄχι ὅμως ἀπὸ ἔλλειψιν λόγων, ἀλλ' ἀπὸ ἔλλειψιν θρασύτητος, καὶ ἀναισχυντίας καὶ θελήσεως νὰ λέγω πρὸς ὑμᾶς ἐκεῖνα ποὺ θὰ σᾶς ἦτο πολὺ εὐχάριστον ν' ἀκούετε, δηλαδή νὰ θρηγῶ καὶ νὰ ὀδύρωμαι καὶ ἄλλα παρόμοια νὰ πράττω καὶ νὰ λέγω πολλὰ καὶ ἐντελῶς ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειάν μου κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅπως ἀκριβῶς ἔχετε συνηθίσει ν' ἀκούετε ἀπὸ ἄλλους. Ἀλλ' οὔτε τότε διενόηθη, ὅτι ἔπρεπε ἕνεκα τοῦ κινδύνου νὰ πράξω κάτι ἀνάρμοστον εἰς ἐλεύθερον ἄνθρωπον, οὔτε τώρα μεταμελοῦμαι διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀπολογίας μου, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον προτιμῶ νὰ ἀποθάνω ἀπολογηθεὶς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, παρά νὰ ζήσω ἀπολογούμενος κατ' ἐκεῖνον. Διότι οὔτε εἰς τὸ δικαστήριον, οὔτε εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε ἐγὼ οὔτε κανεὶς ἄλλος, δὲν πρέπει νὰ σκέπτεται τὸ πῶς θὰ ἀποφύγη τὸν θάνατον πράττων ὅτιδῆποτε. Καὶ πράγματι πολλάκις εἰς τὰς μάχας γίνεται φανερόν, ὅτι τὸν θάνατον ἤμπορεῖ βέβαια κανεὶς κάπως εὐκολα νὰ τὸν ἀποφύγη, εἴτε ρίπτων τὰ ὅπλα του εἴτε ἰκετεύων ἐκεῖνους ποὺ τὸν καταδιώκουν. Ὁμοίως καὶ εἰς τὰ ἄλλα εἶδη τῶν κινδύνων ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι διὰ νὰ ἀποφεύγη κανεὶς τὸν θάνατον, ἂν ἔχη τὴν θρασύτητα νὰ πράττη καὶ νὰ λέγη ὅτιδῆποτε. Ἀλλὰ προσέξατε, ὦ ἄνδρες, μήπως τὸ δύσκολον δὲν εἶναι αὐτό, τὸ νὰ ἀποφεύγη κανεὶς τὸν θάνατον, ἀλλὰ κάτι ἄλλο πολὺ δυσκολώτερον, τὸ νὰ ἀποφύγη κανεὶς τὴν κακίαν. Διότι αὐτὴ τρέχει γρηγορώτερα ἀπὸ τὸν θάνατον. Καὶ ἔτσι τώρα ἐγὼ μὲν, ἐπειδὴ εἶμαι γέρον καὶ ἀργοκίνητος συνελήφθη ἀπὸ τὸ δυσκίνητότερον, ἐνῶ οἱ κατήγοροί μου, ἐπειδὴ εἶναι ἐπιτήδαιοι καὶ ταχεῖς, συνελήφθησαν ἀπὸ τὸ πλεόν εὐκίνητον, δηλαδή ἀπὸ τὴν κακίαν. Καὶ ἐγὼ μὲν ἀπέρχομαι καταδικασθεὶς ὑφ' ὑμῶν εἰς θάνατον, αὐτοὶ ὅμως ἀπέρχονται καταδικασθέντες ὑπὸ τῆς ἀληθείας ὡς ἔνοχοι μοχθηρίας καὶ ἀδικίας. Καὶ εἴμεθα εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν ποινὴν μας καὶ ἐγὼ καὶ αὐτοί. Αὐτὰ βεβαίως κάπως ἔτσι ἔπρεπε νὰ τελειώσουν καὶ νομίζω ὅτι καλῶς ἔχουν.

XXX. Τώρα ὅμως ἐπιθυμῶ νὰ εἰπῶ εἰς σᾶς ποὺ μὲ κατεδικάσατε μίαν προφητείαν διὰ τὰ ἐπακόλουθα, διότι εὐρίσκομαι εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τῆς ζωῆς, εἰς τὸ ὅποιον οἱ ἄνθρωποι συνηθέστατα προφητεύουν,

ὅταν πρόκειται νά ἀποθάνουν. Σᾶς λέγω δηλαδή, ὦ ἄνδρες, οἱ ὅποιοι με ἐφονεύσατε, ὅτι εὐθύς μετά τὸν θάνατόν μου θά σᾶς ἔλθῃ τιμωρία πολὺ βαρυτέρα, μὰ τὸν Δία, ἀπὸ τὸν θάνατον ποῦ μοῦ ἐπιβάλλετε. Σεῖς βέβαια τὸ ἐπράξατε νομίζοντας, ὅτι θά ἀπαλλαχθῆτε ἀπὸ τὸ νά ἐλέγχεσθε διὰ τὸν βίον σας, σᾶς λέγω ὅμως ὅτι θά συμβῆ ἔντελῶς τὸ ἀντίθετον. Θά εἶναι πολὺ περισσότεροι αὐτοὶ ποῦ θά σᾶς ἐλέγχουν, τοὺς ὁποίους ἐγὼ συνεκράτουν χωρὶς νά τὸ καταλαβαίνετε. Αὐτοὶ δὲ ὡς νεώτεροι θά εἶναι πολὺ ἐνοχλητικώτεροι καὶ ἢ ἀγανάκτησίς σας θά εἶναι μεγαλύτερα. Διότι ἂν νομίζετε, ὅτι καταδικάζοντας ἀνθρώπους εἰς θάνατον θά σταματήσετε κάποιον νά σᾶς κατηγορῇ ὅτι ὁ βίος σας δὲν εἶναι καλός, δὲν σκέπτεσθε ὀρθῶς. Αὐτὴ ἡ ἀπαλλαγὴ δὲν εἶναι οὔτε πολὺ εὐκολοσ οὔτε ἐντιμος. Εὐκολωτάτῃ καὶ ἐντιμοσάτῃ εἶναι νά μὴ ἐμποδίζετε τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ νά καλλιεργῆτε τὸν ἑαυτὸν σας διὰ νά γίνετε ἄριστοι.

Αὐτὰ εἶχον νά εἰπῶ πρὸς ὑμᾶς, ποῦ με κατεδικάσατε καὶ σᾶς ἀφίνω.

XXXI. Πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔδωσαν δι' ἐμὲ ἀθωωτικὴν ψήφον θά συνεζήτουν εὐχαρίστως δι' αὐτὸ ποῦ συνέβη, ἐφ' ὅσον οἱ ἄρχοντες εἶναι ἀψησολημένοι καὶ ἐγὼ δὲν ὀδηγοῦμαι ἀκόμη ἐκεῖ ὅπου πρέπει νά πάω καὶ νά ἀποθάνω. Σᾶς παρακαλῶ, ὦ ἄνδρες, μείνατε ἀκόμη ὀλίγην ὥραν, ἀφοῦ δὲν μᾶς ἐμποδίζει τίποτε νά ἀνταλλάξωμεν ὀλίγους λόγους, ἐν ὅσῳ ἔχομεν καιρόν. Διότι σὲ σᾶς, ποῦ εἴσθε φίλοι μου, θέλω νά ἐξηγήσω, τί νόημα ἔχει τέλος πάντων αὐτὸ ποῦ μοῦ συνέβη ἐδῶ. Εἰς ἐμένα, ὦ ἄνδρες δικασταί, σᾶς ὀνομάζω δὲ δικαστάς, διότι ἀξίζετε τὴν ὀνομασίαν, συνέβη κάτι πολὺ παράξενον. Ἡ συνηθισμένη μου μαντικὴ φωνή, δηλαδή τὸ δαιμόνιον, καθ' ὅλον τὸν παρελθόντα χρόνον ἦτο πολὺ συχνὴ καὶ με ἀπέτρεπε καὶ εἰς ἀσήμαντα ζητήματα, ὅσάν τις ἐπρόκειτο νά πράξω κάτι ὄχι καλόν. Τώρα ὅμως μοῦ συνέβησαν αὐτὰ ποῦ βλέπετε καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι καὶ τὰ ὅποια θά τὰ ἐνόμιζε κανεὶς — νομίζονται δὲ πράγματι — ὡς τὰ μεγαλύτερα κακά. Ἐν τούτοις τὸ σημεῖον τοῦ θεοῦ δὲν με ἀπέτρεψεν οὔτε ὅταν ἐξηρχόμην τὸ πρῶτ' ἐκ τῆς οἰκίας μου, οὔτε ὅταν ἠρχόμην ἐδῶ εἰς τὸ δικαστήριον, οὔτε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὀμιλίας μου, ὅταν ἐπρόκειτο νά εἰπῶ κάτι. Μολονότι εἰς ἄλλας ὀμιλίας μου πολλάκις με συνεκράτησεν, ἐνῶ ὀμίλου. Τώρα δὲ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν δὲν μοῦ ἔφερον ἐμπόδιον οὔτε εἰς πρᾶξιν οὔτε

εις λόγον. Τί λοιπόν θεωρῶ ὡς αἰτίαν αὐτοῦ; Θά σᾶς τὸ εἰπῶ. Φαίνεται δηλαδὴ, ὅτι αὐτὸ ποῦ μοῦ συνέβη εἶναι διὰ τὸ καλόν μου καὶ ἀσφαλῶς ὅσοι νομίζομεν ὅτι ὁ θάνατος εἶναι κάτι κακόν, δὲν ἔχομεν ὀρθὴν γνώμην. Διότι θὰ ἦτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ μὴ μοῦ ἐναντιωθῇ τὸ συνηθισμένον σημεῖον, ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ μοῦ συμβῇ κάτι καλόν.

XXXII. Τὸ ὅτι ὑπάρχουν πολλαὶ ἐλπίδες νὰ εἶναι ὁ θάνατος κάτι καλόν, δυνάμεθα νὰ τὸ συμπεράνωμεν καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Δηλαδὴ ὁ θάνατος εἶναι ἔν ἀπὸ τὰ δύο : ἢ κάτι ὡσάν τελεία ἐκμηδένισις, ὥστε ὁ ἀποθανὼν νὰ μὴ αἰσθάνεται ἀπολύτως τίποτε ἢ κατὰ τὰ λεγόμενα εἶναι κάποια μεταβολὴ καὶ μετοίκησις τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἐδῶ εἰς ἄλλον τόπον. Καὶ ἂν μὲν ὁ θάνατος εἶναι τελεία ἔλλειψις αἰσθήσεως, δηλαδὴ κάτι ὡσάν ὕπνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ κοιμώμενος δὲν βλέπει κανένα ὄνειρον, θὰ εἶναι θαυμάσιον κέρδος. Διότι κατὰ τὴν ἰδικήν μου γνώμην, ἂν κανεὶς εὐρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκλέξῃ μίαν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκοιμήθῃ χωρὶς νὰ ἴδῃ κανένα ὄνειρον καὶ νὰ ἀντιπαραβάλλῃ αὐτὴν πρὸς τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας τοῦ βίου του καὶ νὰ σκεφθῇ πόσας ἡμέρας καὶ νύκτας εἰς ὅλον τὸν βίον του ἔζησε καλύτερα καὶ πλέον εὐχάριστα ἀπὸ αὐτὴν τὴν νύκτα, νομίζω, ὅτι ἔχει μόνον ὁ οἰσοδῆποτε ἰδιώτης ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς θὰ τὰς εὕρῃ αὐτὰς (τὰς εὐχαρίστους) πολὺ ὀλιγαριθμούς ἐν συγκρίσει μὲ τὰς ἄλλας ἡμέρας καὶ νύκτας. Ἐπομένως ἂν ὁ θάνατος εἶναι κάτι παρόμοιον, ἐγὼ τὸν θεωρῶ κέρδος, ἐφ' ὅσον μάλιστα καὶ ἡ αἰωνιότης ὀλόκληρος δὲν φαίνεται νὰ διαρκῇ περισσότερο ἀπὸ μίαν νύκτα.

"Ἄν πάλιν ὁ θάνατος εἶναι κάτι ὡσάν ἀποδημία ἀπὸ ἐδῶ εἰς ἄλλον τόπον καὶ εἶναι ἀληθῆ τὰ λεγόμενα, ὅτι τάχα ἐκεῖ ὑπάρχουν ὅλοι οἱ ἀποθανόντες, τί μεγαλύτερον ἀγαθὸν ἀπὸ αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, ὧ ἄνδρες δικασταί; "Ἄν δηλαδὴ κανεὶς, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸν "Ἄδην, ἀπηλλαγμένος πλέον ἀπὸ αὐτοὺς ἐδῶ ποῦ λέγουν ὅτι εἶναι δικασταί, εὕρῃ ἐκεῖ τοὺς ἀληθινούς δικαστάς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰ λεγόμενα δικάζουν ἐκεῖ, τὸν Μίνων, τὸν Ραδάμανθυ, τὸν Αἰακόν, τὸν Τριπτόλεμον καὶ ὅσους ἄλλους ἡμιθέους ὑπῆρξαν δίκαιοι κατὰ τὸν βίον των, τάχα δὲν θὰ ἀξίξῃ τὸν κόπον ἢ ἀποδημία; Ἄλλὰ καὶ σεῖς πόσα δὲν θὰ ἐδίδατε, διὰ νὰ ἔχετε συναναστροφὴν μὲ τὸν Ὅρφέα, τὸν Μουσαῖον, τὸν Ἡσίοδον καὶ τὸν Ὀμηρον; Ἐγὼ βέβαια, ἂν αὐτὰ εἶναι ἀληθινά, εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑποστῶ πολλοὺς θανάτους. Ἐπὶ πλέον δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον

ἡ παραμονὴ ἐκεῖ θὰ ἦτο θαυμασία, ὁσάκις ἐτύχαινε νὰ συναντήσω τὸν Παλαμῆδη, τὸν Τελαμώνιον Αἴαντα καὶ ὅποιον ἄλλον παλαιὸν ἔγινε θῦμα ἀδίκου κρίσεως, διότι θὰ ἔκαμνον σύγκρισιν τῶν ἰδικῶν μου παθημάτων πρὸς τὰ ἰδικά των καὶ τοῦτο δὲν θὰ μοῦ ἦτο καθόλου δυσάρεστον. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων εἶναι ὅτι ἐκεῖ θὰ περνώ τὸν καιρὸν μου ἐξετάζων καὶ ἀναζητῶν, ὅπως ἔκαμνον ἐδῶ, ποῖος ἐκ τῶν ἐκεῖ εἶναι σοφός, καὶ ποῖος νομίζει ἀλλὰ δὲν εἶναι. Καὶ πόσα δὲν θὰ ἔδιδε κανεῖς, ὧ ἄνδρες δικασταί, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸν ὀδηγήσαντα ἐναντίον τῆς Τροίας τὴν πολυάριθμον στρατιάν, ἢ τὸν Ὀδυσσεά, ἢ τὸν Σίσυφον ἢ μυρίους ἄλλους πού θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ κανεῖς ἄνδρας καὶ γυναῖκας ; Τὸ νὰ συναναστρέφεται κανεῖς μὲ αὐτοὺς ἐκεῖ καὶ νὰ συνομιλῇ καὶ νὰ τοὺς ἐξετάξῃ θὰ ἦτο ἀφάνταστος εὐδαιμονία. Βέβαια εἶναι γεγονός, ὅτι οἱ ἐκεῖ δὲν καταδικάζουν δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν εἰς θάνατον, διότι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα, κατὰ τὰ ὁποῖα μᾶς ὑπερτεροῦν εἰς εὐδαιμονίαν οἱ ἐκεῖ, εἶναι πλέον καὶ ἀθάνατοι δι' ὅλον τὸν ὑπόλοιπον χρόνον, ἐὰν βέβαια τὰ λεγόμενα εἶναι ἀληθινά.

XXXIII. Ἄλλὰ καὶ σεῖς, ὧ ἄνδρες δικασταί, πρέπει νὰ ἀντιμετωπιζετε μὲ αἰσιοδοξίαν τὸν θάνατον καὶ νὰ σκέπτεσθε ὡς ἀλήθειαν τοῦτο, ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πάθῃ τίποτε κακόν, οὔτε ἐν ὄσφ ζῆ, οὔτε ὅταν ἀποθάνῃ καὶ ὅτι οἱ θεοὶ φροντίζουν πάντοτε δι' αὐτόν. Ἔτσι τώρα καὶ ἡ ἰδική μου ὑπόθεσις δὲν ἔγινε κατὰ τύχην, ἀλλὰ μοῦ εἶναι φανερόν τοῦτο, ὅτι τὸ καλύτερον δι' ἐμὲ ἦτο πλέον νὰ ἀποθάνω καὶ νὰ ἀπαλλαγθῶ ἀπὸ τὰ βάσανα. Καὶ δι' αὐτὸ δὲν μὲ ἀπέτρεψε καθόλου τὸ θεῖον σημεῖον εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ ἐγὼ δὲν αἰσθάνομαι μεγάλην στενοχωρίαν δι' ἐκείνους πού μὲ κατεδίκασαν καὶ διὰ τοὺς κατηγοροῦς. Μολονότι αὐτοὶ δὲν μὲ κατηγορήσαν καὶ κατεδίκασαν μὲ αὐτὴν τὴν σκέψιν, ἀλλὰ νομίζοντες ὅτι μὲ βλάπτουν. Ὡς πρὸς τοῦτο ἀξίζει νὰ τοὺς κατακρίνει κανεῖς. Ἐν τούτοις ὅμως διατυπώνω καὶ πρὸς αὐτοὺς μίαν μικρὰν παράκλησιν. Ὅταν ἐνῆλικιωθοῦν, ὧ ἄνδρες, οἱ υἱοὶ μου ἐκδικηθῆτε αὐτοὺς, ἀνταποδίδοντες εἰς αὐτοὺς τὴν στενοχωρίαν, τὴν ὁποίαν σᾶς ἐπροξένουν ἐγώ. Ἐὰν σᾶς φαίνεται ὅτι φροντίζουν διὰ χρήματα ἢ ὀτιδήποτε ἄλλο καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀρετὴν, ἢ ἂν νομίζουν ὅτι ἔχουν κάποιαν ἀξίαν, χωρὶς νὰ ἔχουν, νὰ ἐπιπλήττετε αὐτοὺς, ὅπως σᾶς ἐπέπληττον ἐγώ, διότι δὲν φροντίζουν δι' ἐκεῖνα πού πρέπει καὶ νομίζουν πῶς εἶναι κάτι, ἐνῶ δὲν ἀξίζουν τίποτε.

Ἄν τὰ πράττετε αὐτά, θὰ λαμβάνωμεν καὶ ἐγὼ καὶ οἱ υἱοί μου δικαίαν τιμωρίαν ἐκ μέρους σας.

Ἄλλὰ τώρα πλέον εἶναι ὥρα νὰ πηγαίνωμεν, ἐγὼ μὲν διὰ νὰ ἀποθάνω, σεῖς δὲ διὰ νὰ ζήσετε. Ποῖος πηγαίνει πρὸς τὸ καλύτερον, γνωρίζει μόνον ὁ θεός.

κεφ. I. Τὸ δικαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον ἐδικάσθη ὁ Σωκράτης ἐκαλεῖτο Ἡλιαία καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ 500 Ἀθηναίους πολίτας ἐκλεγομένους διὰ κλήρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης, ὅπως σήμερον οἱ ἑνορκοὶ εἰς τὰ κακούργιοδικεῖα.

Κατήγορος τοῦ Σωκράτους ἦτο κυρίως ὁ ἄσημος ποιητὴς Μέλητος νέος καὶ ἄγνωστος εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν κοινόν. Αὐτὸς κατέθεσεν εἰς τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὴν ἐναντίον τοῦ Σωκράτους καταγγελίαν (γραφὴν) καὶ ἀνέπτυξεν αὐτὴν ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Κατόπιν ὅμως ἀπὸ αὐτὸν ὠμίλησαν ὑποστηρίζοντες τὴν καταγγελίαν ὁ Ἄνυτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσχυρὸς πολιτικὸς καὶ ὁ ρήτωρ Λύκων. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ ὅλων αὐτῶν, εἰς τὸν ὁποῖον ὠφείλετο κυρίως ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφασις τοῦ δικαστηρίου, ἦτο ὁ Ἄνυτος.

κεφ. II. Κωμωδιογράφοι διακωμωδῆσαντες τὸν Σωκράτη, ἦσαν ἀρκετοί, ὅπως ὁ Κρατῖνος, ὁ Ἀμεινίας, ὁ Εὐπολις καὶ ἄλλοι. Ὁ σπουδαιότερος ὅμως ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀριστοφάνης, τοῦ ὁποῖου τὴν κωμωδίαν «Νεφέλαι» ὑπαινίσσεται ἐδῶ ὁ Σωκράτης. Ἡ κωμωδία αὐτὴ εἶχε παρασταθῆ τῷ 423 π.Χ., δηλαδὴ 24 ἔτη πρὸ τῆς δίκης, ἀλλὰ οἱ παλαιότεροι ἐκ τῶν δικαστῶν ἐνεθυμοῦντο αὐτὴν.

κεφ. IV. Ὁ Καλλίας ὁ Ἰππονίκου ἦτο γνωστότατος καὶ πλουσιώτατος Ἀθηναῖος. Εἰς τὴν οἰκίαν του εἶχον φιλοξενηθῆ ὅλοι οἱ ἐξ Ἀθηνῶν διελθόντες φυσικοὶ φιλόσοφοι καὶ σοφισταί.

κεφ. V. Τὰ δημοκρατικὰ φρονήματα τοῦ Χαιρεφῶντος ἀναφέρονται καὶ τονίζονται μάλιστα, διὰ τὰ γίνῃ φανερόν ὅτι οἱ φίλοι τοῦ Σωκράτους δὲν ἐγίνοντο ἐχθροὶ τῆς δημοκρατίας. Ὁ χρησμὸς ὁ δοθεὶς εἰς τὸν Χαιρεφῶντα ἦτο κατὰ τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιον «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατος Σωκράτης». Ἐπειδὴ ἐπιστεῦετο ὅτι οἱ χρησμοὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν εἶχον ἀνάγκην βαθυτέρας ἐρεύνης διὰ τὴν ἐρμηνεῖαν των, διὰ τοῦτο ὁ Σωκράτης ἐπέδωθε εἰς τὰς ἀσχολίας, τὰς ὁποίας κατωτέρω ἐκθέτει.

κεφ. VIII. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χειροτέχνους, τοὺς τεχνίτας ὅπως λέγομεν σήμερον, ἦσαν πλούσιοι καὶ εἶχον ἀποκτήσει πολιτικὴν ἐπιρροήν, ὅπως ὁ Κλέων, ὁ Ἄνυτος, ὁ Ὑπέμβολος καὶ ἄλλοι. Δι' αὐτοὺς λέγει ὁ Σωκράτης, ὅτι λόγῳ τῆς σοφίας των περὶ τὴν τεχνικὴν ἀσχολίαν των, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς σοφοὺς καὶ διὰ τὰ σπουδαιότατα ζητήματα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν πόλιν ὀλόκληρον.

κεφ. IX. Ὁ Σωκράτης ἐπίστευεν ὅτι ὁ χρησμός τοῦ μαντείου ἦτο διαταγὴ τοῦ θεοῦ πρὸς αὐτὸν νὰ καταδείξῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀμάθειάν των καὶ νὰ τοὺς ὠθήσῃ τοιουτοτρόπως πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς ἀληθείας καὶ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀρετῆς.

κεφ. X. Ἀπὸ τὰ «Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους» τοῦ Ξενοφῶντος γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅτε ἦτο νεαρὸς ἀκόμη, ἔφερεν εἰς δύσκολον θέσιν μὲ τὰς ἐρωτήσεις του τὸν θεῖόν του Περικλέα τὸν περίφημον τότε πολιτικόν.

κεφ. XII. Ὁ Σωκράτης ἐλέγχων τὴν γνώμην τοῦ Μελήτου ἐφαρμόζει τὴν μέθοδον τῆς εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς. Τὸ «ἄτοπον» εἶναι ὅτι οἱ πολλοὶ ὠφελοῦν καὶ μόνον ὁ εἰς βλάβη, ἐνῶ λόγῳ τῆς ἀμαθείας τῶν πολλῶν συμβαίνει εἰς τὴν πραγματικότητά τὸ ἀντίθετον.

κεφ. XIV. Ἀναξαγόρας ὁ Κλαζομένιος ἦτο περίφημος φιλόσοφος ἐγκατασταθεὶς τῷ 462 π.Χ. εἰς τὰς Ἀθήνας. Θεωρεῖται ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης. Κατηγορηθεὶς ἐπὶ ἀθεΐα ἔφυγεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καθ' ὑπόδειξιν τοῦ φίλου του Περικλέους ὀλίγον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὰ βιβλία του ὁμως ἐξηκολούθουν νὰ πωλοῦνται εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὰ αἰνίγματα τῶν Ἀθηναίων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνδυασμὸς ἀντιφατικῶν ἐννοιῶν, ὅπως π.χ. «ὄρνις καὶ οὐκ ὄρνις» = νυκτερίς, «ξύλον καὶ οὐ ξύλον» = κλάμος. Τοιουτοτρόπως κατὰ τὸν Σωκράτη εἶναι συνθεσιμένη καὶ ἡ ἐναντίον του κατηγορία, δηλαδή πιστεύει καὶ δὲν πιστεύει θεοῦς.

κεφ. XVI. Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχον ὑποστῆ καταδίκας μέχρι τότε ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἄλλοι.

κεφ. XVIII. Οἱ δικασταὶ φαίνεται ὅτι ἐθορύβουν διακόπτοντες τὸν

Σωκράτη, ως εύρισκόμενον ἔκτος θέματος, διότι ὁ κατηγορούμενος ἔπρεπε νὰ ἀσχολῆται μόνον μὲ τὴν ἀναίρεσιν τῶν στοιχείων τῆς κατηγορίας.

κεφ. XX. Ἡ ἐν Ἀργινοῦσαις ναυμαχία ἔγινε τῷ 406 π.Χ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν, ἀλλὰ οἱ στρατηγοὶ λόγῳ τῆς ἐπικρατοῦσης τρικυμίας δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξουν ἐκ τῆς θαλάσσης τὰ πτώματα τῶν φονευθέντων ἢ πνιγέντων πρὸς ταφὴν καὶ κατηγορηθέντες διὰ τοῦτο κατὰ τρόπον δημαγωγικὸν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἡ Θόλος ἦτο κυκλοτερές οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου σώζονται τὰ θεμέλια, εἰς τὸ ὅποιον διέμενον οἱ διοικοῦντες τὴν πόλιν ἄρχοντες.

Ἡ ἐξουσία τῶν τριάκοντα τυράννων διήρκεσεν ἐπὶ 8 μῆνας καταλυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Θρασυβούλου (403 π.Χ.)

κεφ. XXII. Ὁ μαθητὴς τοῦ Σωκράτους Αἰσχίνης δὲν πρέπει νὰ συγχέεται πρὸς τὸν μεταγενέστερον ὁμώνυμον ρήτορα. Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀντιφῶν μὲ τὸν ὁμώνυμον ρήτορα τὸν φονευθέντα τῷ 411 π.Χ.

Ὁ Πλάτων καὶ ὁ ἀδελφὸς του Ἀδείμαντος ἦσαν παρόντες καὶ παρηκολούθουν τὴν δίκην τοῦ Σωκράτους.

Ἡ ὥρα τῆς ὁμιλίας ἐκάστου ἐν τῷ δικαστηρίῳ ἦτο καθωρισμένη καὶ ἐκανονίζετο δι' ὑδραυλικῷ ὥρολογίῳ, τὸ ὅποιον ὠνομάζετο κλεψύδρα.

κεφ. XXIII. Οἱ τρεῖς υἱοὶ τοῦ Σωκράτους ὠνομάζοντο Λαμπροκλῆς (περίπου 17ετής), Μενέξενος καὶ Σωφρονίσκος (καὶ οἱ δύο κάτω τῶν 10 ἐτῶν).

Τὴν συνήθειαν τῶν Ἀθηναίων νὰ καταφεύγουν εἰς θεατρικὰ τεχνάσματα διὰ νὰ κινήσουν τὸν οἶκτον τῶν δικαστῶν διακωμωδεῖ ὁ Ἀριστοφάνης εἰς τὰς κωμωδίας «Σφήκες» καὶ «Ἀχαρνεῖς».

κεφ. XXV. Μὲ τὸ κεφάλαιον XIV ἐτελείωσεν ἡ ἀπολογία τοῦ Σωκράτους διὰ τὴν ἐναντίον του κατηγορίαν. Ἀμέσως ἔγινεν ἡ ψηφοφορία τῶν δικαστῶν διὰ τὴν ἐνοχὴν του καὶ ἐψήφισαν 220 δικασταὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ 280 ἐναντίον του. Τώρα ὁ Σωκράτης εἶχε δικαίωμα νὰ προτείνῃ ποινὴν ἐλαφροτέραν ἐκείνης τὴν ὅποιαν εἶχεν προτείνει ὁ κατήγορος. Ὁ Μέλητος εἰς τὴν καταγγελίαν του εἶχε προτείνει «τίμημα θάνατος». Ὁ Σωκράτης ἠδύνατο νὰ προτείνῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἐξορίαν ἢ χρηματικὴν ποινὴν.

κεφ. XXVI. Τὸ Πρυτανεῖον ἦτο δημόσιον οἶκημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσιτίζοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ οἱ ἐπίσημοι ξένοι καὶ οἱ τιμήσαντες ἢ εὐεργετήσαντες τὴν πόλιν.

κεφ. XXIX. Μετὰ τὴν ὁμιλίαν τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ἀρμοζούσης εἰς αὐτὸν ποινῆς οἱ δικασταὶ ὀργισθέντες ἐδέχθησαν τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μελήτου ποινὴν τοῦ θανάτου μὲ πλειοψηφίαν μεγαλυτέραν τῆς προηγουμένης. Ἡ δίκη πλέον ἔληξε. Μέχρις ὅτου ὅμως περατωθῶν ὠρισμένοι διατυπώσεις καὶ παραδοθῆ ὁ Σωκράτης εἰς τοὺς δεσμοφύλακας, ἐμεσολάβησε μικρὸν τι χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀπηύθυνε τὴν ἐπακολουθοῦσαν προσλαλίαν πρὸς τοὺς δικαστάς του.

κεφ. XXX. Οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ὅτι ὁ εὐρισκόμενος πλησίον τοῦ θανάτου ἄνθρωπος δύναται νὰ προφητεύσῃ. Οὕτω εἰς τὴν Ἰλιάδα ὁ Πάτροκλος ἀποθνήσκων προφητεύει τὸν θάνατον τοῦ Ἑκτορος καὶ βραδύτερον ὁ Ἑκτωρ τοῦ Ἀχιλλέως.

κεφ. XXXIII. Ὁ Σωκράτης διατηρεῖ καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀδιατάρακτον τὴν ψυχραιμίαν του καὶ τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀμείβεται μετὰ θάνατον διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτῆς.

Ἡ Ὀλυμπία ἀταραξία του ἐνώπιον τοῦ θανάτου θαυμάζεται ἀκόμη περισσότερον εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν τελευταίων στιγμῶν τῆς ζωῆς του ἐν τῷ διαλόγῳ τοῦ Πλάτωνος «Φαίδων».

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίσημον σφραγισμένον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15 / 21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

024000018015

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1968 (XII) - ΑΝΤ. 90.000 - ΣΥΜΒ. 1792 / 29 - 11 - 68

Ἐκτύπωσις - Βιβλιοδεσία : Ἰω. Καμπανῶ Ο.Ε. Φιλαδέλφειας 4 ΑΘΗΝΑΙ

Winn

4822603

Book for

4817-884

